

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Filozofická fakulta
Katedra politologie a evropských studií

Radovan Olejníček

Aplikace teorie etnosymbolismu Anthony D. Smithe na případovou studii
formování černohorské národní identity v období let 1988–2017
Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Hynek Melichar, PhD.

OLOMOUC

2017

Prohlašuji, že jsem uvedenou diplomovou práci vypracoval samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 14. 12. 2017

.....

Poděkování

Rád bych poděkoval Mgr. Hynku Melicharovi, PhD. za vedení této bakalářské diplomové práce.

.

OBSAH

ÚVOD	6
1 KONCEPT TEORIE ETNOSYMBOLISMU ANTHONY. D. SMITHE	10
1.1 Etnické společenství a etnický základ národní identity	10
1.2 Národ, národní identita a proces formování národů.....	12
1.3 Role mýtů při procesu formování etnického společenství a národní identity	14
1.4 Role nacionalismu při formování národů.....	16
1.5 Kritika konceptu etnosymbolismu	17
2 Historický kontext formování černohorské národní identity	20
3 Politický vývoj v letech 1988–2017	28
4 Procesy formování černohorské národní identity	32
4.1 Proces sebevymezení	32
4.2 Mýtus o společném původu	33
4.3 Symbolická kultivace	35
4.3.1 Církevní problematika	35
4.3.2 Jazyková otázka	37
4.3.3 Státní symboly Černé Hory.....	38
4.3.4 Reinterpretace historie	40
4.4 Proces teritorializace	41
4.5 Šíření veřejné kultury	42
4.6 Standardizované právní systémy a zvyky	43
ZÁVĚR	45
LITERATURA	47
PŘÍLOHY	52
ABSTRAKT/ABSTRACT	53

ÚVOD

Černá Hora byla jedinou svazovou republikou, která se rozhodla v období rozpadu Jugoslávie, zůstat ve společném státě. Černohorce se Srby spojuje celá řada aspektů. Srbové vždy chápali pravoslavné obyvatele Černé Hory jako nepokořené Srby, kteří si v dobách, kdy Osmanská říše ovládala většinu Balkánského poloostrova, uchovali svoji nezávislost. Dlouhou dobu se černohorská a srbská národní identita nevyklučovaly. Změna nastala až s rozpadem Socialistické federativní republiky Jugoslávie (SFRJ). Počínající rozkol v chápání národních identit, tak nakonec vedl až ke snaze vytvořit vlastní suverénní stát, což se nakonec v roce 2006 i stalo. Redefinice černohorské národní identity tak vedla k vymezení se vůči srbské národní identitě, s níž se však do té doby nevyklučovala a byla do jisté míry chápána jako její neoddělitelná součást. Milníkem ve vnímání konstrukce černohorské identity bylo pak vyhlášení nezávislosti v důsledku referenda.

Ke zvolení daného tématu mě vedl dlouhodobý zájem o oblast západního Balkánu a zároveň o problematiku etnických konfliktů. Případ Černé Hory jsem si vybral z toho důvodu, že této zemi je, na rozdíl od jiných balkánských zemí, ze strany akademické veřejnosti věnována mnohem menší pozornost. Autor by touto prací rád přispěl k hlubšímu pochopení procesu formování moderní černohorské národní identity.

K dosažení vytyčených cílů byla stanovena následující hypotéza: *„Čím déle je v dané společnosti přítomna historická paměť, symboly a národní mýty, tím více je toto národní společenství spjato s danou národní identitou.“*. K verifikaci této hypotézy nám dopomůžou tyto výzkumné otázky: *„Naplnuje černohorský národ všechny definiční znaky národa tak, jak je definoval Anthony D. Smith v teorii etnosymbolismu?“* a *„Jakými prostředky politické elity usilují o posilování černohorské národní identity?“*.

Cílem této práce je analyzovat formování černohorské národní identity ve zkoumaném období. K tomu bude aplikována teorie etnosymbolismu, konkrétně pak konceptem Anthonyho D. Smithe. Uvedená teorie klade důraz na kulturní aspekty národů, přičemž zkoumá národní identitu z hlediska prvků, které tuto identitu tvoří. Podle Smithe jsou těmito elementy především národní mýty, symboly, zvyky, historická paměť, které odkazují k dějinám daného národa. Pro aplikaci teorie etnosymbolismu se autor rozhodl z důvodu, že tento koncept je oproti konstruktivistickým konceptům méně využíván

v rámci teorie vzniku a formování národů. K potřebám této práce byla využita metoda interpretativní případové studie.

Geograficky je práce omezena územím dnešní republiky Černá Hora, nicméně k pochopení procesu formování černohorské národní identity je nezbytné analyzovat vztah Černé Hory a jejích obyvatel k sousednímu Srbsku a srbskému národu nejen v současnosti, ale především v minulosti. Hlavní důraz této práce je kladen na období let 1988–2017, nicméně k pochopení formování moderní černohorské identity se v této práci neobejdeme bez historického kontextu. Sledované období let 1988–2017 bylo vybráno cíleně, jelikož se jedná o období započaté rozpadem Jugoslávie, pokračující vyhlášením nezávislosti Černé Hory v roce 2006 a končící současností.

První práce na téma formování černohorské národní identity vznikají ve druhé polovině 20. let 20. století, a to jen prostřednictvím černohorských autorů. Černohorská identita byla v období existence socialistické Jugoslávie definována komunistou Milovanem Djilasem, který z Černé Hory pocházel. Třebaže se jeho definice stala obecně platnou, je nutné zmínit i její zatíženost komunistickou ideologií. Větší zájem o problematiku černohorské národní identity nastává v období druhé poloviny 90. let v souvislosti se secesionistickými snahami černohorských politických elit. Jelikož proces formování černohorského národa není stále dokončen, přetrvává zájem o tuto problematiku až do současnosti.

Tato práce vychází z česky psaných zdrojů a rovněž i z cizojazyčné literatury, které výrazně převažuje v této práci. Využito bylo jak monografií, odborných článků, statistických dat, tak i dalších zdrojů. Za zcela klíčové publikace pro tuto práci lze považovat knihy A. D. Smithe. Velmi důležitou prací tohoto autora je *National Identity* vydaná v roce 1991, kde prohlubuje již svůj dříve představený koncept národní identity. Z jeho nejnovějších prací můžeme uvést *The Cultural Foundations of Nations: Hierarchy, Covenant, and Republic* z roku 2008 či *Ethno-symbolism and Nationalism: Cultural Approach* z roku 2009.

V případě analytické části lze považovat za nepostradatelný zdroj monografii *The History of Montenegro* z roku 2006, jedná se o překlad díla předních černohorských autorů Živka Andrijaševiče a Šerba Rastodera. Druhou významnou monografií je kniha *Realm of the Black Mountain: A history of Montenegro* britské historičky Elisabeth Roberts, která vyšla v roce 2007. Dalšími využitými zdroji věnujícími se primárně otázce černohorské

identity jsou *Montenegro: A Modern History* od Kennetha Morrisona z roku 2009; sborník rakouského balkanisty Florianu Biebera *Montenegro in Transition: Problems of Identity and Statehood* vydaná v roce 2003. Zatímco tyto autoři a jejich práce lze zařadit mezi obhájce exkluzivity černohorského národa, tak naproti tomu v práci amerického autora Thomase Flemminga *Montenegro: The Divided Land* publikovanou v roce 2002 či v článku Petara Vlahoviće *The Serbian Origins of the Montenegrins* ve sborníku *The Serbian Question in the Balkans Geopolitical and Historical Aspects* z roku 1995, je patrné jejich odmítnutí konceptu černohorství.

Zájem českého intelektuálního prostředí o Černou Horu sahá až do první poloviny 19. století. Nejvýznamnějším autorem píšícím o Černé Hoře byl bezesporu Josef Holeček. Po ztrátě nezávislosti a připojení Černé Hory ke Království Srbů, Chorvatů a Slovinců zájem české společnosti o historii a společnost Černé Hory značně opadl. Opětovný zájem o tuto balkánskou zemi vzrostl až s rozpadem Jugoslávie v 90. letech.

V akademickém prostředí České republiky se dlouhodobě věnuje historii Černé Hory s důrazem na 20. a 21. století jen František Šístek, v menší míře potom Ondřej Vojtěchovský. První česky psanou monografií reflektující historii Černé Hory byla kniha s názvem *Černá Hora* z roku 2006 od balkanisty Šístka. Třebaže se jedná o stručnou monografii, můžeme ji považovat za zdroj, který dává čtenáři možnost seznámit se s historickým vývojem tohoto státu. Posledním dílem Šístka jsou *Dějiny Černé Hory* z roku 2017. V kontextu celosvětových akademických prací se tato monografie řadí k nejrozsáhlejším a nejpracovnějším knihám zabývajících se Černou Horou. V případě Vojtěchovského se jedná o kapitolu týkající se Černé Hory v kolektivní monografii *Státy západního Balkánu v uplynulém čtvrtstoletí a perspektivy jejich vývoje* z roku 2016.

Práce je členěna na dvě základní části, a to teoretickou a analytickou. Teoretická část se skládá ze tří hlavních kapitol. V první kapitole budou objasněny důvody, které vedly Smithe k definování nového konceptu nacionalismu. V druhé kapitole bude představena samotná teorie etnosymbolismu. Třetí, poslední kapitola, se bude zabývat kritikou konceptu etnosymbolismu A. D. Smithe. Rovněž i analytická část je rozvržena do tří hlavních kapitol. V té první bude nastíněn historický kontext formování černohorské národní identity do rozpadu Jugoslávie v 90. letech. Druhá kapitola bude věnovat úloze politických a kulturních elit při (re)konstrukci černohorské národní identity od 90. let.

V poslední kapitole bude analyzována černoorská národní identita v návaznosti na koncept Smithe.

1 KONCEPT TEORIE ETNOSYMBOLISMU ANTHONY. D. SMITHE

Cílem této kapitoly bude představit koncept etnosymbolismu Anthony D. Smithe. Etnosymbolismus vznikl na základě kritiky modernistických koncepcí vzniku a formování národa v 80. letech 20. století. Jak již bylo řečeno v úvodu, jeho nejvlivnějším představitelem byl právě A. D. Smith. Na rozdíl od modernistických koncepcí, přikládajících hlavní důraz na vznik národů procesům industrializace, šíření masové veřejné kultury, kapitalistickému systému či roli státu při formování národů, hrají dle představitelů etnosymbolismu klíčovou úlohu při formování a vzniku národů především kulturní prvky jako jsou mýty, symboly, charakteristická kultura, vazba k historickému teritoriu a sdílená historická paměť. Základním rozdílem mezi modernismem a etnosymbolismem je, že zatímco etnosymbolisté jsou přesvědčeni, že národy se transformovaly z předmoderních společností, modernisté zastávají názor, že národ vznikl jako doprovodný jev modernizace společnosti (Kubišová 2013: 149–150).

1.1 Etnické společnosti a etnický základ národní identity

A. D. Smith považuje etnickou a národní identitu za typy kolektivní kulturní identity (Smith 2005: 97). Kolektivní kulturní identita se vyznačuje tím, že je primárně založena na kulturních prvcích (Smith 2001: 18–19). Na začátku je vhodné vysvětlit rozdíl mezi pojmy etnická kategorie, etnická asociace a etnické společnosti. „*Etnickými kategoriemi jsou lidské populace, které alespoň někteří lidé zvenčí pokládají za oddělená kulturní a historická seskupení.*“ (Smith 1991: 272) Tato lidská společnost sice sdílí některé prvky společné kultury a případně i vlastní území, ale postrádají vlastní kolektivní jméno, mýtus o společném původu a také sdílenou historickou paměť či pocit solidarity. Většinou se jedná o migrující etnické skupiny s ústní kulturou (Smith 2005: 98). Takovéto populace mají v daném čase většinou malé sebeuvědomění. Jako příklad lze uvést slovenské obyvatele karpatských údolí před rokem 1850. Přestože mluvili stejným dialektem a vyznávali stejné náboženství, mýtus o společném původu, historická sdílená paměť či pocit sounáležitosti s určitou vlastí u nich chyběly (Smith 1991: 272).

Vyšším stupněm společenského uvědomění je pak etnická asociace neboli etnická síť. Ta se liší od etnické kategorie tím, že tato společnost více rozvíjí mezisousedské vztahy nejen v rámci obce, ale i širšího okolí. Dále etnická asociace disponuje určitými společenskými institucemi náboženského či kulturního rázu a pravidelným obchodováním

mezi klany a rodinami tvořící etnickou asociaci (Smith 2009: 27). Etnické společenství neboli „*ethnie*“ definuje A. D. Smith jako „*pojmenované a sebedefinované lidské společenství, jehož členové mají mýtus o společném původu, sdílejí společnou paměť a vykazují jeden nebo více prvků společné kultury, včetně vazby k území, a je mezi nimi přítomná určitá míra solidarity, a to minimálně mezi elitami.*“ (Smith 2009: 27) Čím více je těchto atributů v dané populaci přítomno, tím blíže má k ideálnímu typu etnického společenství. U společenství, kde jsou tyto prvky přítomny, „*jde jasně o historicko-kulturní společenství s vědomím společné identity.*“ (Smith 1991: 272) Při pohledu na výše zmíněné znaky etnického společenství je patrný jejich historický a kulturní obsah (mimo čtvrtý bod), ale i jejich výrazná subjektivní povaha. Nezáleží na faktickém původu, který většinou obtížné zjistit, ale na mýtech o společném původu (Smith 1991: 273).

Ve svých novějších pracích přichází Smith se čtyřmi hlavními kulturními procesy, jejichž působením probíhá proces etnogeneze. Jsou jimi: vlastní pojmenování; kolektivní sebeidentifikace prostřednictvím vytyčování hranic mezi – „námi“ a „jimi“; mýty o společném původu a osudu; symbolická kultivace (Smith 2008: 32).

Vlastní pojmenování společenství či území, na kterém žije, má za úkol vyznačit odlišnosti mezi různými entitami. Zároveň je jméno společenství součástí identity pojmenování. Podstatné ovšem je, aby pojmenovaná populace sebe sama označovala a chápala oním pojmenováním. Fakt, že toto pojmenování k našemu označení používají ostatní komunity, nestačí. V případě, že alespoň většina populace daného společenství přijme dané kolektivní jméno, bude toto označení sloužit jako specifický znak kolektivní kulturní identity, jako symbol. Zároveň společné pojmenování přispívá k pocitu jednoty. Kolektivní jméno přijaté společenstvím je základním prvkem při formování každé etnické identity (Smith 2009: 46).

Proces vedoucí k určení kolektivní sebeidentifikace vzniká na základě dlouhodobého vymezování se vůči sousedním společenstvím. Základem tohoto vymezování se je pak zdůrazňování odlišností mezi „námi“ a „jimi“. Ovšem samotný pocit jinakosti nestačí k tomu, aby se ustálily kulturní a symbolické hranice společnosti. K tomu je potřeba dlouhodobého jednání strategických elit a většiny obyvatelstva, kdy jednání a cíle těchto aktérů jsou totožné. Ke zdůrazňování a konečné esencializaci odlišností jsou nejvhodnějším prostředkem dlouhodobé válečné konflikty. V případě válečného konfliktu se nemalá část obyvatelstva účastní válečných událostí, přičemž válka musí být nějakým

způsobem legitimizována, většinou ve smyslu, že „my“ jsme ti dobří, zatímco „oni“ jsou těmi zlými agresory. Takovouto legitimizací se posiluje etnická identita. Nejvíce posiluje etnická identita v případě dlouhodobých či opakovaných konfliktů, kdy proti sobě bojují stejní protivníci, např. Češi a Němci nebo Židé v Izraeli a Palestinci (Smith 2009: 46–47).

Mýtus o společném původu bude popsán později v rámci podkapitoly zabývající se úlohou mýtů při formování národní identity. Symbolická kultivace předpokládá vznik odborníků, jejichž úkolem bude interpretovat a aplikovat prvky společného dědictví do současnosti. Jedná se většinou o duchovní či představitele státních institucí. Úkolem těchto specialistů je uchovávat a předávat prvky společného kulturního dědictví dalším generacím. Tyto prvky představují etnické vzpomínky, symboly, mýty a tradice, konkrétněji se jedná například o legendy o hrdinech, oslavy svátků, části ošacení vyjadřující určité symboly společenství, jazyk, různé mýty aj. (Smith 2009: 48–49).

1.2 Národ, národní identita a proces formování národů

Národní identita je základním stavebním prvkem každého národa. Národní identitu definuje A. D. Smith jako udržování a kontinuální reinterpetaci vzorců hodnot, symbolů, pamětí, mýtů a tradic, které formují charakteristické dědictví národa, a identifikaci jednotlivců s dědictvím a jeho vzorci (Smith 2003: 24–25) Národ definuje A. D. Smith jako: „*pojmenovanou komunitu disponující svým historickým územím a sdílenými mýty a pamětmi a společnou veřejnou kulturou a společnými právy a zvyky*“. (Smith 2002: 15) Nutno podotknout, že tato definice není původní. V dřívějších pracích (např. Smith 1991: 14) autor používá jinou definici, jež zahrnuje také masový charakter veřejné kultury, zmínku o společné ekonomice a potřebu existence společných práv a povinností pro všechny členy komunity (Smith 1991: 14).

Poslední definici národa popisuje Smith jako: „*pojmenované a sebedefinující se lidské společenství, jehož členové kultivují sdílenou paměť, symboly, mýty, tradice a hodnoty, přičemž udržují vazby k historickým územím či ‚domovinám‘, jež obývají, a vytvářejí a rozšiřují specifickou veřejnou kulturu a dodržují sdílené zvyky a standardizované zákony*“. (Kubišová 2009: 29) Aby národ mohl vzniknout, musí dané společenství projít následujícími procesy vývoje: sebevymezení, symbolická kultivace; vytyčování a udržování kulturně-historických hranic; představy a mýty o společném osudu a předcích; teritorializace; rozšiřování veřejné kultury; standardizace zákonů a zvyků. Jak je patrné, některé procesy vzniku národa a etnického společenství jsou stejné, jmenovitě

procesy sebevymezení; symbolická kultivace; vytyčování a udržování kulturně-historických hranic; představy a mýty o společném osudu a předcích. Ovšem národ se od etnického společenství liší procesy teritorializace; rozšiřování veřejné kultury a standardizace zákonů a zvyků (Smith 2009: 49–51). Ty procesy, které jsou totožné jako při vzniku etnického společenství, byly popsány výše, proto se jimi v této části již nebudu zabývat.

Snad asi nejdůležitějším kulturně symbolickým procesem, nezbytným pro vznik národa, je teritorializace společenství. Teritorializace společenství znamená vznik silné citové vazby daného společenství k území, které obývá většina členů společenství. Toto území, či „vlast“, má jasně stanovené hranice, které toto teritorium oddělují od vnějšího světa. Bez vazeb k historickému území nemůže národ vzniknout. Proces teritorializace tkví v tom, že členové daného společenství přetvářejí teritorium, které pokládají za svou vlast v tzv. „*ethno-scape*“ (etnokrajinu), tj. území, ke kterému, je vážou silné citové vazby a dané společenství se stává nedílnou součástí této krajiny. K úspěšnému vzniku „*ethno-scape*“ dochází za pomoci působení dvou procesů: naturalizace společenství a historizace krajiny. První proces spočívá v tom, že dané společenství je na daném teritoriu chápáno jako nedílná součást krajiny a zároveň stavby postavené v minulosti se staly nedílnou součástí této krajiny. Ve druhém procesu se krajina stává dějištěm historie a kultury daného společenství. Na tomto území žily významné osobnosti národních dějin, panovníci, národní světci; na území této vlasti se odehrály slavné bitvy, ať již vyhrané, či prohrané. Neodmyslitelnou součástí historizace krajiny se stávají pomníky stavěné na počest národním hrdinům, církevní stavby, paláce aj. (Smith 2008: 31–36).

Standardizace práva a společných zvyků je dalším procesem nezbytným ke vzniku národa. Soubor sdílených práv, tradic a zvyků vytváří v dané společnosti pocit vzájemné rovnosti, a zároveň členy této společnosti odlišuje od osob či společenství, které nejsou součástí daného právního rámce. Existence národa vyžaduje jednotný zákonný systém, protože ten je předpokladem fungování politického společenství, a tím národ vždy je (Smith 2008: 31–36).

Posledním procesem, bez něhož nemůže národ vzniknout, je vznik a šíření veřejné kultury. Tento proces nemůže vzniknout bez předchozích procesů vzniku národa. Procesy teritorializace či symbolické kultivace jsou výrazným zdrojem tvorby veřejné kultury. I přes skutečnost, že tento proces do velké míry závisí na existenci ostatních procesů tvorby

národa, faktem je, že ani bez veřejného šíření kultury přijaté alespoň částí společnosti nemůže národ vzniknout. Vznik a následné formování každého národa se neobejdou bez praktikování určitých rituálů, obřadů či existence specifických symbolů odkazujících k minulosti a politické a kulturní tradici. Dle Smithe je tedy národ vždy politickým společenstvím, což ho odlišuje od etnického společenství. V některých případech mohou i další procesy přispívat k formování národů, ale výše zmíněné jsou zcela zásadní (Smith 2005: 97–98).

1.3 Role mýtů při procesu formování etnického společenství a národní identity

Přesto, že určitý národ vznikne, není automatické že, přetrvá v čase. Aby národ přetrval, je nutné, aby neustále procházel procesy permanentního připomínání, interpretace a reinterpretace kulturních zdrojů, na kterých byl národ vytvořen. Jedná se o proces pokračování a prohlubování symbolické kultivace, což je jeden z hlavních procesů, na jejichž základě národ vzniká. Rozlišujeme pět základních zdrojů národní identity: Mýty o předcích a původu; mýty o vyvolenosti; posvátnou domovinu; zlatý věk; představu o společném osudu a obětech (Kubišová 2013: 189).

Mýty o předcích a původu mají klíčový význam při formování představy daného národa o jeho původu a kořenech. Tento druh mýtů úzce souvisí s procesem sebevymezení daného národa. Nejrozšířenější mýty původu představují mýty o společných předcích, které jsou často vázány na obecnější mýty o původu světa a lidstva. Národní mýtus o původu nemusí vždy nutně klást důraz na rodovou kontinuitu. Může se například jednat o vzpomínku na založení politické jednotky (př. založení Říma). Dalším typem národního mýtu o původu může být rovněž období konverze od pohanské víry k „pravému“ náboženství. Úkolem národních mýtů o původu je posilování pocitu kolektivní sounáležitosti, a to jak mezi současníky, tak mezi generacemi. Tyto mýty probouzí v členech národních společenství pocity hrdosti na vlastní národ a zároveň posilují přesvědčení národa o jeho smyslu existence a dávají národu pocit vlastní starodávnosti (Smith 2008: 40–41; Smith 2009: 91–92).

Mýty o vyvolenosti patří mezi nejdůležitější kulturní zdroje národní sebeobnovy. Tyto mýty bývají nejčastěji spjaty s procesem symbolické kultivace. Tento druh mýtu vypovídá o povaze daného společenství a jeho výjimečnosti oproti jiným národním společenstvím. Lze rozlišit dva typy mýtu vyvolenosti – smluvní a misionářský. V prvním

případě je daný národ vybrán bohem či božstvy, aby sloužil oddaně bohu a plnil boží vůli. Ve druhém případě se jedná o misionářský mýtus, ve kterém má národ speciální poslání, i když nebyl k tomuto poslání přímo určen bohem. Jedná se nejčastěji o šíření či obranu náboženství, které daný národ vyznává. Jako příklad lze uvést středověká evropská království, například Uhry. Zatímco v minulosti udržovali mýty o vyvolenosti hlavně kněží, v moderní době tuto úlohu přebrali politici, učitelé a intelektuálové. Tito se již ovšem nezaštiťují vůlí Boha, nýbrž historií nebo přírodou. Mýtus o vyvolenosti je přítomen u všech národů, byť u každého konkrétního národa může hrát menší či větší úlohu při kulturním formování národa (Smith 2008: 41–42; Smith 2009: 92–94).

Posvátná domovina se vztahuje k té části národní identity, která se pojí se vztahem národního společenství k určitému území. Představy o posvátné domovině můžeme označit za vyšší stupeň teritorializace daného společenství, kdy toto území již není pouhou vlastí, ale posvátnou půdou, která si zaslouhuje úctu a obdiv. Na území takovéto posvátné krajiny se nacházejí území, která hrají důležitou historickou úlohu, místa působení národních hrdinů. Jedná se především o místa slavných bitev, působení významných světců a národních hrdinů. Posvátná domovina je pak častým námětem v hudbě, literatuře či umění (Smith 2008: 42–43; Smith 2009: 94–95).

Vzpomínky na zlatý věk souvisejí s dimenzí národní identity týkající se národní minulosti a etnohistorie. Tyto vzpomínky hrají důležitou úlohu ve formování a šíření veřejné kultury. Zlatý věk bývá současníky vnímán jako historické období, kdy bylo konkrétní národní společenství na vrcholu politické či vojenské moci, období kulturního a společenského rozmachu. Současný národ by se měl inspirovat tímto obdobím a zachovávat tento odkaz svých předků a zároveň se pokusit přiblížit stavu zlatého věku. Odkazy na zlatý věk se velkou měrou projevují v oblasti veřejné kultury. Z tohoto období jsou zachovávány tradice a zvyky, a přebírány či alespoň tímto obdobím inspirovány politické a kulturní symboly národa (např. vlajky, hymny atd.). Období zlatého věku je také často motivem v literatuře, umění, a v neposlední řadě také kolektivní paměti (Smith 2008: 43–45; Smith 2009: 95–97).

Posledním mýtem jsou představy o společném osudu a obětech. Tento druh mýtu je spjat s dimenzí národní identity, která souvisí s představami o národním osudu a samotném smyslu existence národa. Předci daného národního společenství museli přinést oběti, aby se mohl naplnit osud národa. Tato oběť, kterou předci podstoupili, nebyla jen

pro dobro současníků, ale i následujících generací. Je tedy povinností členů národa ctít tuto oběť našich předků a v případě potřeby osobně podstoupit oběť pro záchranu budoucích pokolení (Smith 2008: 45–46; Smith 2009: 97–99).

1.4 Role nacionalismu při formování národů

Klíčovým pojmem celé práce je nacionalismus, proto je nezbytné jej definovat. A. D. Smith definuje nacionalismus jako „*ideologické hnutí, usilující o získání a udržení autonomie, jednoty a identity jménem určitého obyvatelstva, jehož část členů je přesvědčena, že tvoří skutečný nebo potencionální národ.*“ (Smith 2009: 61) Jedná se o aktivní hnutí inspirované symbolikou a ideologií národa. Tato hnutí se vyznačují vícero rysy. Jedním z nich je jádro doktríny nacionalismu. Tímto jádrem je několik přesvědčení o lidstvu, politice a legitimitě politické moci. Jádro doktríny nacionalismu říká, že: „*1. lidstvo je rozděleno na národy a každý národ má svůj vlastní charakter, historii a osud; 2. národ je jediným zdrojem politické moci; 3. loajalita k národu má přednost před všemi ostatními loajalitami; 4. aby člověk mohl být svobodný, musí být součástí národa; 5. národy vyžadují maximální svobodu a sebevyjádření; 6. světový mír a celosvětová spravedlnost mohou být vybudovány pouze na základě plurality svobodných národů.*“ (Smith 2009: 61).

Nacionalismus je doktrína o národě, nikoli státě. Přesto většina národů požaduje a potřebuje vlastní nezávislý stát k tomu, aby mohla chránit a pečovat o svou národní kulturu. Není to ovšem nutnou podmínkou, jak dokládají případy Skotska či Québecu. Někteří nacionalisté zastávají názor, že národy jsou přirozenými organismy existujícími v přírodě a jsou tedy starší než instituce státu. Naproti tomu anti-nacionalisté označují národy jako historické kulturní komunity nebo prestižní společenství, která jsou naprosto odlišná od instituce státu (Kubišová 2013: 177–178).

A. D. Smith rozlišuje dva typy nacionalismu: 1) teritoriální (západní) nacionalismus a 2) etnický/ genealogický (východní) nacionalismus. Na základě tohoto členění stanovuje následnou typologii nacionalismu s přihlédnutím k situaci, ve které se národy nacházejí před či po získání nezávislosti:

1) Teritoriální nacionalismus: a) hnutí za nezávislost vycházející z občanského modelu národa se nejdříve pokusí svrhnout cizího vládce a následně se pokusí vytvořit nový národní stát na starém koloniálním teritoriu; v tomto případě se jedná o anti-

koloniální nacionalismus; b) hnutí po získání nezávislosti vycházející z občanského modelu národa se bude snažit sjednotit mnohdy etnicky různorodé obyvatelstvo s cílem integrovat jej do nového politického společenství, které nahradí zaniklý koloniální stát; v tomto případě se jedná o integrační nacionalismus (Özkirimli 2010: 155).

2) Etnický nacionalismus: a) hnutí usilující o nezávislost vycházející z modelu etnického/genealogického modelu národa bude usilovat o odtržení od větší politické jednotky a vznik nového etnického národa na svém území; jedná se o secesionistický nacionalismus a nacionalismus diaspory; b) hnutí po získání nezávislosti vycházející z modelu etnického/ genealogického modelu národa bude usilovat o územní expanzi s cílem zahrnout etnicky příbuzné obyvatelstvo nacházející se vně současných hranic do jednoho státu a vytvoření většího etnického národa; v tomto případě se jedná o iredentistický nacionalismus a pannacionalismus (Özkirimli 2010: 155).

1.5 Kritika konceptu etnosymbolismu

Ačkoliv je etnosymbolismus zavedeným přístupem, který si od svého vzniku v teoretické debatě o nacionalismu postupně dokázal získat své místo, objevuje se v jeho souvislosti též kritika. Nacionalismus, jak bylo stručně vysvětleno v počátku teoretické kapitoly, představuje velmi heterogenní fenomén. Neexistence jednotné definice, co pojmy jako nacionalismus, národ, národní identita či etnické společenství znamenají, současná absence jednotného přístupu nahlížení na vznik zkoumaných fenoménů, jakož i praktická nemožnost určit, který teoretický proud je objektivně tím správným, utvářejí největší část kritiky směřující k etnosymbolismu. Jelikož cílem této práce není debata o nacionalismu jako takovém, výtky (např. Kumar 2006: 15) poukazující na nemožnost hovořit o národech či nacionalismu v době předmoderní, případně záležitosti plynoucí z klasické debaty, co bylo dříve, zda národy či nacionalismy, zůstávají v této práci ponechány stranou a nebude jim věnována hlubší pozornost.

Podobně bude pracováno i s kritikou poukazující na nejednoznačnost definování pojmů (Özkirimli 2010: 157). Etnosymbolismus, stejně jako i další zavedená paradigmata nacionalismu, netvoří jednu ucelenou a nedělitelnou teorii. Existují zde jednotlivé názorové proudy, které, ač se shodují v základních premisách, se často rozcházejí v samotných definicích, co jednotlivé pojmy znamenají. Z tohoto důvodu bylo výše vysvětleno, v jakém významu je v této práci s těmito klíčovými pojmy pracováno. Tato kritika by tedy neměla mít zásadní dopad na kvalitu samotného výzkumu v této práci.

Další problém, na nějž poukazuje například Guibernau (Guibernau 2004: 127), se vztahuje k původní Smithově teorii. Autorka Smithovi správně vytýká ztotožnění národa se státem. Smith ve své původní teorii definoval národ mj. na základě společné ekonomiky a sdíleného právního řádu, což je pochopitelně chybné, neboť ne všechny národy disponují vlastním státem, a ne všechny národy žijí ve stejném státě, tudíž ne všichni příslušníci jednoho národa mohou sdílet ekonomiku a právní řád. A. D. Smith nicméně od těchto dvou definičních znaků národa v pozdějších publikacích upouští a zde, jak již bylo zmíněno výše, bude pracováno s jeho aktualizovanou, vhodnější definicí.

Zcela nejdůležitější limity tohoto přístupu však můžeme spatřovat v absenci propracované metodologie pro samotné zkoumání. Na tento nedostatek upozorňuje například John Breuilly (Breuilly 2005: 15), když zpochybňuje platnost etnosymbolistického výzkumu, který pracuje s dlouhodobým historickým vývojem lidských společenství spojených sdílenou etnickou identitou založenou na symbolech. J. Breuilly tvrdí, že nic takového v minulosti neexistovalo a že nacionalistické odvolávání se na takovou minulost lze vysvětlit z čistě modernistických pozic (Tamtéž: 16). Podle něj schopnost etnosymbolistů nacházet propojení mezi tvrzeními moderních nacionalistů a sdílenou etnickou identitou z minulosti je založena na chybné argumentaci plynoucí jednak z nedostatečné znalosti předchozího vývoje, jednak právě z neukotvené metodologie vyvozující závěry bez schopnosti určit příčinnost mezi jednotlivými jevy. Bez prokázání kauzality znamená pozorovaná kontinuita jen přetrvání zkoumaných znaků v důsledku náhody (Tamtéž: 18). Navíc samotné pozorování přetrvání určitých znaků je, dle Breuillyho, nedostatečné, nedokážeme-li s určitostí říci, že se jedná stále o ty stejné znaky, jež jsou po celou dobu používány stále stejným způsobem (Tamtéž: 19).

Kritika metodologie je pochopitelně na místě a sám A. D. Smith přiznává, že v tomto ohledu je potřeba vykonat ještě spoustu práce. Přesto však odmítá, že by kontinuita projevující se v takovém množství případů byla jen dílem náhody. Také vhodně poznamenává, že nacionalistický projekt si vždy žádá podporu lidu, aby mohl být úspěšný. V případě, že by se jednalo o pouhé smyšlenky jednotlivce, a národní mýty a symboly, na něž se onen jednatel odvolává, by nebyly shledávány lidem jako autentické, tedy lid by k nim neměl žádný vztah, byl by celý projekt odsouzen k neúspěchu (Smith 1998: 198). Limitů, jež vyplývají z metodologické nedostatečnosti, si však musíme být v této práci vědomi. Tento problém je nicméně vlastní zkoumání nacionalismu bez ohledu na to,

s kterým paradigmatickým je daný výzkum spojen, proto tato kritika neubírá etnosymbolismu ani studiím založeným na této teorii na relevanci.

2 HISTORICKÝ KONTEXT FORMOVÁNÍ ČERNOHORSKÉ NÁRODNÍ IDENTITY

Prvním známým obyvatelstvem obývajícím území dnešní Černé Hory byli starověcí Ilyrové. V sedmém století n. l. se na území dnešní Černé Hory usídlují slovanské kmeny. První písemnou zmínku o Slovanech žijících na teritoriu dnešní Černé Hory přináší spis byzantského císaře Konstantina VII. Porfyrogennetose *De administrando imperii* z desátého století. Autor se zde zmiňuje o zemi Duklje¹ a slovanském kmeni Dukljanů (Andrijašević, Rastoder 2003: 9–10). Vrcholného období dosáhla Duklja za vlády dynastie Vojislavljevićů (997–1182). Později byla země připojena k vnitrozemskému knížectví Raška pod vládou dynastie Nemanjinů (1182–1360). V tomto období se začala Duklja označovat alternativním názvem Zeta. Po rozkladu srbské říše se moci v Zetě zmocnil rod Balšićů, již za panování tohoto rodu započaly boje s Osmanskou říší (Šístek 2007: 13–19).

Následně se pobřežních oblastí zmocňuje Benátská republika a vnitrozemí ovládá rod Crnojevićů. Již za panování Balšićů ohrožovali zemi Turci a postupně ovládali části zetského teritoria. Vzhledem k vzrůstajícímu nebezpečí ze strany Turků přesunul Ivan Crnojević své sídlo z hradu Žabljak severněji na pahorek Obod, o pár let později přemístil politické a duchovní centrum ještě severněji do Cetinje, nacházející se v pohoří Lovćen. Původně název Černá Hora označoval jen pohoří Lovćen nad Bokou Kotorskou, tento název se posléze přenesl na oblast Horní Zety, jejíž jádro se nacházelo právě v daném pohoří. Přestože země čelila osmanskému nebezpečí, zasazovali se Crnojevićové i o kulturní rozvoj své země. V závěru 15. století zesílil tlak Osmanů na Černou Horu, ta nakonec výrazné přesile podlehla a v roce 1496 je již uváděna jako součást Skadarského sandžaku (Roberts: 2007 90–98).

Zánikem státu Crnojevićů, nepřímou vládou Osmanské říše a nehostinností území se v oblasti dnešní Hercegoviny, horských oblastí Černé Hory a severní Albánie utvořilo mocenské vakuum, které vedlo k ustanovení nového politicko-společenského uspořádání tohoto teritoria, a to na bázi kmenových struktur. Kmenové uspořádání se vytvořilo na základě malých pasteveckých komunit tzv. katunů. Velká část kmenů odvozovala svůj původ od společného, často i mýtického předka. Jméno kmene se ve většině případů

---

¹Autor spisu umísťuje Duklju do oblasti jižní Černé Hory a severní Albánie (Šístek 2017: 34)

shodovalo se stejnojmenným regionem osídleným daným kmenem. Kmenové uspořádání se vyznačovalo hierarchickou strukturou² (Andrijasević, Rastoder 2003: 38–40).

Zcela klíčový význam pro formování černohorské státnosti a identity, měla instituce všečernohorského sněmu. Od konce 15. století až do počátku 19. století se jednalo o nejvyšší politickou a soudní instituci Staré Černé Hory. V oblastech mimo území Staré Černé Hory se takový orgán nevytvořil. všečernohorského sněmu se měl právo účastnit každý muž ze Staré Černé Hory. Sněm se scházel jednou, většinou před vladykovou rezidencí v Cetinji. Nejčastěji se na sněmu projednávaly otázky mezikmenových pří, vyhlášení války či míru. Účastníci sněmu také volili svého vladyku. Existence Černohorského sněmu vytvářela mezi staročernohorskými kmeny pocit kolektivní identity a zastřešující prvek, který z nich činil jednotné společenství. Právě toto kolektivní povědomí černohorských kmenů lze označit za počátek skutečné moderní černohorské národní identity. Kmenová identita v černohorské společnosti převládala nad politickou či náboženskou hluboko do 19. století. Teprve se sílícím procesem národního obrození ustupuje do pozadí, přesto i v dnešní době většina Černohorců ví, z jakého kmene pochází (Šístek 2017: 108–116).

Lze tedy říci, že jednotlivé kmeny v této oblasti lze dle kritérií Smithe zařadit do kategorie etnické asociace. Naproti tomu situace v oblasti Staré Černé Hory byla trochu odlišná, a to existencí všečernohorského sněmu, určitého kolektivního orgánu a nezávislejší politikou danou především umístěním mezi Benátskou a Osmanskou říší, můžeme o Černé Hoře hovořit jako o etnickém společenství, čím dále šel čas, tím více se posilovaly tyto prvky.

Po připojení Černé Hory k Osmanské říši byly na obyvatele uvaleny daně, čemuž se obyvatelstvo bránilo. Větším problémem však byla povinnost sloužit v osmanské armádě. Čím více se Osmanská říše snažila represivně prosadit svou vládu nad černohorským územím, tím více vzrůstal odpor místního obyvatelstva. Vzhledem k neutuchajícímu

---

²Jednotlivé kmeny se členily na bratrstva, v čele každého bratrstva stál glavár. Hlavním představitelem kmene byl kmenový náčelník. Charakteristickým znakem kmenového uspořádání bylo kolektivní rozhodování. Hlavním rozhodovacím orgánem každého kmene byl kmenový sněm. Ten se scházel několikrát do roka, právo zúčastnit se tohoto sněmu měli všichni mužští příslušníci kmene, většinou se však jednání účastnili jen glaváři jednotlivých bratrstev. Mezi hlavní body jednání patřilo většinou urovnávání pří mezi rody, bratrstvy apod (Šístek 2017: 115).

odporu černo-horských kmenů se Osmanská říše rozhodla vytvořit z Černé Hory samostatný sandžak, který ovšem neměl dlouhého trvání. Odpor černo-horských kmenů k osmanské nadvládě nekončil, což vedlo k uznání autonomie Černé Hory ze strany Osmanů na počátku 17. století (Rastoder 2003: 111–113). Přestože osmanská vojska v 17. století několikrát dobyla Cetinji a vymohla si opětovné placení daní, přímá správa Černé Hory by byla příliš nákladná, proto se Osmané rozhodli zachovat autonomní status Černé Hory. V roce 1696 byl vladykou zvolen Danilo I. Petrović-Njegoš, zakladatel dynastie vládnoucí Černé Hoře až do vzniku jugoslávského státu. Danilo získal titul tzv. princ-biskup, který vyjadřoval jeho světskou a církevní moc. Tento titul byl v rámci rodiny Petrović-Njegoš dědičný a vzhledem k životu v celibátu prince-biskupa se dědil ze strýce na synovce (van Duin, Poláčková 2013: 64).

V 18. století nadále pokračovaly boje mezi Černou Horou a Osmanskou říší. V roce 1766 přichází do Černé Hory Štěpán Malý, vydávající se za zavražděného ruského cara Petra III. Štěpána Malého Černo-horci skutečně považovali za zesnulého cara a zvolili si jej za svého vládce. Jeho vláda se vyznačovala snahou centralizovat politickou moc v zemi a zavést právní řád v dosud převládající kmenové společnosti (Andrijašević, Rastoder 2003: 78–79). V roce 1784 se vlády ujímá Petar I. Petrović Njegoš, který byl považován za velmi vzdělaného vládce. Díky svým schopnostem dokázal rozvíjet zahraniční vztahy, nicméně ty s Osmanskou říší byly nadále napjaté. Pokud jde o vnitřní politiku státu za vlády Petara I., lze uvést, že za jeho vlády byl napsán právní dokument zvaný Zákoník, který zvyšoval pravomoci vladyky. Období vlády Petara I. je považováno za úspěšné z hlediska budování prvků moderního státu, prestiž Černé Hory vzrostla a Černá Hora se významně přiblížila ke vzniku své státnosti (Roberts 2007: 162–185).

Novým vladykou se stal Petar II. Petrović Njegoš, užívající jen jména Njegoš. I on byl velmi schopný, jak v zahraniční, tak i v domácí politice. Jeho reformy byly sice radikální a dalekosáhlé, na druhou stranu vedly k vybudování nových státních institucí, zavedení daní a přijetí nového zákoníku. Panovník se zasazoval i o rozvoj kultury, sám byl úspěšným básníkem. Na druhou stranu se jeho vláda vyznačovala vojenskými neúspěchy a tvrdými represemi vůči opozici (Šístek 2007: 47–50). V roce 1851 se ujímá moci Danilo II., který se vydává do Ruska, které následně uznává Černou Horu jako světské knížectví. Tak jako i jeho předchůdci, rovněž i Danilo II. se zasazoval o posílení centrálních orgánů své země, obdobně i on vydal nový právní kodex (Roberts 2007: 219–222).

Období vlády knížete Nikoly (1860–1918) se vyznačuje společenským a modernizačním rozvojem Černé Hory. Zásadní roli při formování černohorské státnosti sehrála tzv. Velká válka v roce 1876–1878, kdy se proti Osmanské říši zformovala široká koalice křesťanských států na Balkáně a Osmanskou říši porazily a získaly na ní významné územní zisky v Evropě (Roberts 2007: 231–257).

Ve druhé polovině 19. století zintenzivnil v Černé Hoře proces národního obrození. Černohorci pohlíželi sami na sebe jako na „nepokořené Srby, výkvět Srbstva, ochránce pravoslaví“. Mezi obyvatelstvem byl rozšířen mýtus o nepřetržité nezávislosti Černé Hory, která se jako jediná křesťanská země ubránila Osmanské říši. Politická elita s knížetem Nikolou považovala Černohorce za součást širšího srbského národa. Černohorská státoprávní kontinuita byla spojována nejen se středověkým státem Crnojevićů, ale také se srbským státem Nemanjinů. V tomto státě by samozřejmě vládnoucí úloha připadla jeho dynastii, jakožto nejdéle vládnoucí křesťanské dynastii na Balkáně. Na počátku 20. století již bylo ovšem zřejmé, že hlavní úlohu v případném sjednocení srbského, resp. jihoslovanského prostoru bude hrát Srbské knížectví. To sice nemělo slavnou minulost boje s Turky a délka jeho státnosti byla mnohem kratší, přesto bylo Srbské knížectví větší, lidnatější, ekonomicky vyspělejší, všechny tyto faktory byly v dané chvíli důležitější než slavná hrdinná minulost (Šístek 2017: 232–234).

V roce 1905 byla přijata první ústava, ta definovala Černou Horu jako dědičnou ústavní monarchii. Po ustanovení parlamentu se zformovaly dva politické tábory. První z nich byl Klub národní strany, jejímž členům se začalo říkat Klubaši. Politika této strany se vyznačovala požadavky na liberalizaci poměrů v Černé Hoře. Klubaši se vyznačovali velkosrbským nacionalismem, jejich hlavním cílem bylo bezpodmínečné sjednocení se Srbskem. S tímto bodem souviselo i sesazení dynastie Petrović – Njegoš a vláda dynastie srbské. Druhou stranou byla Pravá národní strana. Pravaši se vyznačovali loajálností k vládnoucí černohorské dynastii, zastávali spíše tradicionalistické postoje. Co se týče sjednocení se Srbskem, ani Pravaši nebyli proti, stejně jako kníže Nikola, ovšem Černá Hora měla ve sjednoceném státě mít rovnoprávné postavení se Srbskem a dynastie Petrović-Njegoš si měla uchovat určité pravomoci. Pravaši a kníže Nikola preferovali spíše variantu sjednocení všech Jihoslovanů v jednom, ovšem federativním státě. První volby vyhráli Klubaši, což reflektovalo nejistou pozici knížete v černohorské společnosti. Ve všech následujících volbách však již vítězili Pravaši a byli také členy vlády (Andrijašević, Rastoder 2003: 128–131).

V roce 1910, při příležitosti 50. výročí vlády knížete Nikoly, bylo rozhodnuto, že by se Černohorské knížectví mělo povýšit na království. Po souhlasu velmocí byla 28. srpna 1910 v Cetinji vyhlášena Černá Hora královstvím. Tento politický krok byl důležitý v dalším vývoji černohorské kolektivní identity. V projevu krále Nikoly, předsedy vlády, parlamentu a tisku byla zdůrazňována historická kontinuita černohorského státu se středověkou Dukljou a Zetou. Naproti tomu kontinuita ke středověké říši Nemanjinců se výrazně vytrácí. Nikola nyní zastával názor, že Černá Hora je svázána s tradicí Dukljansko-zetskou, naproti tomu Srbské království s tradicí středověké říše Nemanjinců. Změna tohoto postoje je dána tím, že Nikola byl již smířen s vedoucí úlohou Srbska v budoucím sjednocení Srbů, resp. Jihoslovanů v jednom státě. Jeho politiku sebevymezení se vůči Srbsku lze chápat jako snahu o posílení černohorské identity, byť chápané v širším srbském diskursu, jejímž cílem bylo uchovat moc dynastie Petrović-Njegoš. Zde je vhodné zastavit se u procesu sebevymezení, tak jak jej definuje A. D. Smith. Roli nepřátel nyní (byť ne tak přímo) nahradilo místo Osmanské říše Srbsko pod vedením dynastie Karađorđevićů, které představovalo ohrožení černohorské státnosti (Šístek 2017: 266–268).

V roce 1912 vypukla První balkánská válka, na jejímž konci Černá Hora rozšířila své teritorium o část Sandžaku, většinu Metochie. Připojením nových území se v Černé Hoře výrazně zvýšil podíl Albánců, tak slovanských muslimů. 28. června 1914 byl v Sarajevu spáchán na následovníka rakousko-uherského trůnu. Rakousko v reakci na tento akt později napadá Srbsko, Černá Hora následně vstupuje do války na straně Srbska. Po počátečních úspěších černohorské armády nastává v roce 1916 porážka její armády, rovnající se faktické kapitulaci. Na podzim roku 1918 je Černá Hora obsazena Srbskem. Králi Nikolovi ve francouzském exilu bylo bráněno v návratu do vlasti. Za podpory místních unionistů byly vyhlášeny volby do tzv. Podgorické skupštiny, která měla legitimovat připojení Černé Hory k Srbsku a sesazení dynastie Petrović-Njegoš. Ve volbách soupeřily zastánci bezpodmínečného sjednocení a jeho odpůrci. Ve zmanipulovaných volbách drtivě vyhráli zastánci bezpodmínečného sjednocení. 24. 11. se sešla Podgorická skupština a odhlasovala bezpodmínečné sjednocení se Srbskem. Šestáho ledna 1919 vypuklo v oblasti Cetinje ozbrojené povstání organizované Zelenaši, které bylo ovšem potlačeno (Andrijašević, Rastoder 2003: 158–166).

Černá Hora se tak rozhodnutím Podgorické skupštiny stala součástí Království Srbů, Chorvatů a Slovinců. V roce 1922 byl přijat zákon o územně-správní reformě státu,

který členil Království SHS na 33 oblastí, převážná část Černé Hory spolu s Bokou Kotorskou se stala součástí Zetské oblasti, jejímž správním centrem se stala Cetinje. V roce 1929 po nastolení diktatury krále Alexandra došlo k další reorganizaci členění státu. Bylo vytvořeno devět územně zcela ahistorických bánovin. Černá Hora se stala součástí Zetské bánoviny, která zahrnovala nejen území dnešní Černé Hory, ale i sousední oblasti. Vládnoucí režim se snažil po celé meziválečné období v maximální míře potlačit prvky a symboly specifické černohorské identity. Bylo zakázáno vyvěšování černohorské vlajky, nošení černohorských vyznamenání, ale také například typické černohorské čapky. Pojem Černá Hora či Černohorec byly nahrazovány například pojmy Zeta či srbské přímoří (Roberts 2007: 321–343).

V reakci na potlačování černohorské identity se někteří autoři začali zabývat otázkou exkluzivity černohorské identity. Jedním z nich byl Nikola Petanović, jehož práce nabídla unikátní pohled na proces formování identit. Prvně odmítal dominantní srbskou identitu Černohorců. Naproti tomu nabídl novou tezi o exkluzivitě černohorské identity v rámci pansrbského paradigmatu, přičemž to podpíral například rozdílným historickým vývojem (Šístek 2014: 90). Druhým významným autorem zabývajícím se otázkou černohorské národní identity byl Sekula Drljević, který nabídl nejucelenější pohled na černohorskou národní identitu v meziválečném období. S. Drljević tvrdil, že sjednocení Jugoslávie bylo ekonomicky a národnostně žádoucí, nicméně odmítal existenci jugoslávského národa. Jugoslávie se skládala ze tří rovnoprávných slovanských národů: Srbů, Chorvatů a Slovinců. Černohorce samotné pak vnímal jako specifickou entitu srbského národa (Troch 2008: 31). Ve třicátých letech S. Drljević opustil svou tezi o Černohorcích jako součásti srbského národa a nahradil ji novým konceptem, kde Černohorce chápe jako svébytný národ rovnocenný s ostatními třemi jugoslávskými národy (Šístek 2017: 361). Neméně významným autorem, který rozvinul myšlenku černohorské národní exkluzivity byl Savić Marković Štedimlija. Tento autor pokládal Černohorce za národ vzniklý z etnického míšení chorvatských kmenů a Ilyrů (Troch 2014: 36). Původně, stejně jako výše jmenovaní autoři, pokládal Černohorce za etnické Srby. Například ve svém díle z roku 1928 *Horalská krev* považoval Černohorce za „Srby z Černé Hory“ a zdůrazňoval jejich slovanský původ (Šístek 2017: 362).

Po invazi vojsk Osy proti Jugoslávii v roce 1941, fašistická Itálie obsazuje území Černé Hory a vyhlašuje loutkový černohorský stát. Bezprostředně po tomto kroku vypuklo v Černé Hoře povstání proti okupačním silám. V průběhu druhé světové války bojují proti

sobě v Černé Hoře komunisté, Četnici a Zelenaši. Poslední dvě skupiny však kolaborovaly s fašistickým režimem. V této občanské válce nakonec vítězí komunisté, kteří získávají moc. Po konci války se Černá Hora stává součástí Federativní lidové republiky Jugoslávie (Rastoder 2003: 133–136).

Přestože, byla obnovena státnost Černé Hory, tato státnost nenavazovala na Černohorské království. Byly vytvořeny zcela nové, ahistorické symboly. Na novém znaku byla vyobrazena silueta Lovčenu, na jehož vrcholu se tyčila kaple. V pozadí pole byla vyobrazena mořská hladina. Znak byl rámován vavřínem, v jehož středu byla pěticípá hvězda. Vlajka sestávala z červeno-modro-bílé trikolóry a ve středu vlajky byla pěticípá hvězda. Černohorská republika měla i nové hranice. Hranice s Chorvatskem a Bosnou zůstaly víceméně nezměněny, i hranice v Sandžaku až na malé odchylky kopírovala hranici po balkánských válkách. Černá Hora ovšem přišla o oblast Metochie, kde převažovalo albánské obyvatelstvo, naproti tomu získala celou Boku Kotorskou. 13. června byla Podgorica přejmenována na Titograd a stala se hlavním městem republiky na úkor historického hlavního města Cetinje. Podgorica byla za války silně bombardována, což se projevilo na poválečné obnově města, které získalo socialistický vzhled (Šístek 2017: 409–410).

Základní definici černohorského národa představil ve svém textu *O crnogorskom nacionalnom pitanju* přední černohorský komunist Milovan Djilas. V tomto díle se autor nezabýval historickým vývojem či procesem etnogeneze. M. Djilas zastával myšlenku, že černohorský národ má etnický srbský základ. Zároveň nepopíral, že Černohorci jsou součástí širší srbské větve jihoslovanského národa. Přesto se dle něj Srbové a Černohorci zformovali v moderní době ve dva svébytné národy. M. Djilas říkal, že srbský národ se zformoval v době liberálního kapitalismu, naproti tomu černohorský národ až v době kapitalistického imperialismu. Přestože jedním z hlavních úkolů komunistické strany v Černé Hoře bylo budování prvků moderního černohorského národa, tento proces na rozdíl od obdobné situace v Makedonii nebyl příliš úspěšný. Problémem se ukázalo příliš mnoho společných etnických prvků Černohorců a Srbů, jako byl jazyk či pravoslavná víra (Rakic 1998: 607–608).

V souvislosti s ústavou z roku 1974, která delegovala více pravomocí z centra na jednotlivé republiky, došlo k posílení snah černohorských komunistů o posilování jednotlivých atributů černohorské národní identity. V roce 1974 byla v Podgorici založena

Univerzita Veljka Vlahoviće a o dva roky později Černohorská akademie věd a umění. Přes tuto snahu posílit černohorskou národní identitu pomocí konstruktivistického přístupu v budování národa, dosahovaly tyto snahy minimálních úspěchů (Vojtěchovský 2016: 148–151). Důležitou událostí ve formování černohorské národní identity v období socialistické Jugoslávie byla stavba mauzolea Petra Petroviće Njegoše na přelomu 60. a 70. let, která nahradila původní kapli. Zatímco zastánci exkluzivního pojetí černohorské národní identity vnímali tuto novou dominantu Lovcénského pohoří jako symbol novodobého černohorského národa, naopak prosrbsky smýšlející obyvatelé a SCP se stavěla k stavbě mauzolea kriticky (Šístek 2011: 408–418).

3 POLITICKÝ VÝVOJ V LETECH 1988–2017

V této kapitole bude stručně nastíněn politický vývoj ve sledovaném období, který vedl k obnově nezávislosti Černé Hory. Politické elity měly totiž v případě budování a formování černohorské národní identity zásadní roli.

V důsledku zhoršující se hospodářské situace v Jugoslávii v 80. letech a smrti Josipa Broze Tita, dochází ke zhoršení politické a společenské situace, což má za následek vzrůstající nacionalistické tendence (Morrison 2009: 77–78). Této situace využívá Slobodan Milošević a přisvojením si srbské nacionalistické rétoriky se dostává k moci. Po nahrazení místních komunistických elit ve Vojvodině a Kosovu pomocí masových nátlakových demonstrací zaměřil svoji pozornost na Černou Horu. V roce 1988 začaly masové demonstrace usilující o demisi tehdejšího komunistického vedení v Černé hoře. Po sérii demonstrací nakonec černohorské komunistické vedení rezignuje v lednu 1989. Následně S. Milošević dosadil do vedení černohorské republiky sobě loajální vycházející komunistické kádry Momira Bulatoviće, Milorada Djukanoviće a Svetozara Maroviće. Ziskem poloviny hlasů ve federálním předsednictvu disponoval Milošević polovinou hlasů v rámci tohoto kolektivního orgánu, jenž měl za úkol suplovat funkci prezident (Šístek 2007: 88–89).

Na počátku 90. let se rozpadla Komunistická strana Jugoslávie (KSJ), což lze označit za počátek rozpadu socialistické Jugoslávie. Ještě v témže roce se konaly první pluralitní volby v Černé Hoře, které s přehledem vyhrála komunistická strana. V prezidentských volbách konaných taktéž v roce 1990 uspěl předseda Svazu komunistů Černé Hory (SKČH) M. Bulatović. V létě následujícího roku se SKČH přejmenoval na Demokratickou stranu socialistů (DPS). V reakci na krvavý rozpad Jugoslávie se část politické opozice v Černé Hoře přiklonila k programu nezávislosti černohorského státu. Nejhlasitějším zastáncem cesty k vyhlášení nezávislé Černé Hory a zároveň obhájcem exkluzivity černohorského národa byl Liberální svaz Černé Hory (LSCG) (Roberts 2007: 435–448).

1. března 1992 se uskutečnilo referendum, které mělo potvrdit legitimitu existujícího režimu. Voleb se účastnilo 66 % populace. Většina národnostních menšin a zastánci opozičních stran však toto referendum bojkotovali. Výsledkem tohoto referenda bylo i zavržení konceptu jugoslávského státu a jugoslávské identity. V dubnu 1992 byla přijata nová ústava společného státu (nový stát se jmenoval Svazová republika Jugoslávie –

SRJ), která přiznávala rovnocenné postavení srbské i černohorské republiky, avšak spíše de iure, nikoliv de facto. V říjnu 1992 byla přijata i nová ústava Černé Hory. Ta, ve svém důsledku, ukončila existenci černohorského státu v kontextu ústavně-právního rámce z roku 1943. V zahraniční politice se Černá Hora aktivně zúčastnila probíhajících válek, především pak v Chorvatsku. SRJ byla vyloučena z mezinárodních organizací a byly na ni uvaleny ekonomické sankce (Andrijašević, Rastoder 2003: 261–262). Černohorci se zúčastnili vojenského tažení proti jižní Dalmácii. Reputaci Černé Hory značně poškodilo ostřelování historické části Dubrovníku. Toto město však nebylo dobyto, následně se černohorská armáda stáhla (Šístek 2007: 91).

Od této doby až do roku 1997 musela Černá Hora a její elity řešit dvě důležitá témata. V první řadě bylo nutné chránit autonomní práva černohorské republiky, na druhou stranu však politici usilovali o zachování loajality vůči Srbsku. Černohorští politici tak sice zůstávali věrní Srbsku, avšak v některých bodech se odchylovali od politiky, která vznikala v Bělehradě. Černohorská vláda zůstala spojencem Srbska a nezpochybňovala členství v rámci jugoslávské federace. Bodem zvratu se však stal již zmíněný rok 1997 (Huszka 2014: 106–107).

Neúspěšná válečná kampaň SRJ a uvalené ekonomické sankce vedly nejenom k oslabení pozice Milošoviće, ale i k rozkolu uvnitř DPS. Ta se rozdělila na dvě nové politické skupiny, a to na pročernohorskou DPS, vedenou Djukanovićem, a prosrbskou stranu, vedenou Bulatovićem, která se přejmenovala v roce 1998 na Socialistickou lidovou stranu (SNP). M. Bulatović zůstal věrný Milosevićovi až do jeho pádu, kdežto Djukanovićova aktivní politika se zaměřila na otázku zajištění nezávislosti Černé Hory a vznik nového občanského státu, patřícího do evropské rodiny států a národů. Tato myšlenka se však setkala s negativní reakcí ze strany Srbska. Vzájemné vztahy se nadále vyostřovaly vzhledem k výsledkům voleb. Ke konci roku 1997 proběhly prezidentské volby, kdy se proti sobě postavili M. Djukanović a M. Bulatović. Přestože M. Bulatović vyhrál těsně první kolo voleb, v tom druhém se stal vítězem M. Djukanović. Tyto volby byly potvrzením počínající polarizace společnosti v Černé Hoře. Hned následujícího roku v parlamentních volbách posílil M. Djukanović svou politickou pozici vítězstvím své strany. Tyto dva Djukanovićovy úspěchy měly zásadní dlouhodobý dopad na další vývoj, ať už politický, či společenský (Andrijašević, Rastoder 2003: 267–269).

Reakcí Srbska na výsledky voleb bylo odmítnutí účasti vítězné strany ve federálním parlamentu, zástupcům SNP však bylo dovoleno ponechat si své mandáty. Černá Hora tedy ztratila své zastoupení v rámci federálních struktur, nadto byla černoehorské politické posty obsazeny lidmi loajálními Milosevićovi. Třebaže se černoehorské politické autority pokusily řešit tuto patovou situaci, k dohodě s druhou stranou nedošlo (Huszka 2004: 118).

V této době se navíc zhoršila geopolitická situace v regionu, neboť NATO reagovalo na srbskou vojenskou agresi namířenou proti kosovským Albáncům. Černá Hora se rozhodla v tomto konfliktu vyhlásit politiku neutrality, ačkoliv byla v jednotném státním svazku se Srbskem. Bombardování Srbska letectvem NATO se sice Černé Hory příliš nedotklo, ovšem do Černé Hory směřovala nemalá vlna uprchlíků z Kosova. Ke konci kosovské války představovali uprchlíci 10 % populace (Bieber 2003: 33).

S koncem války nechal M. Djukanović výrazně navýšil počet policejních sborů a zmodernizoval jejich vybavení a výzbroj. Existence 20 000 síly znamenala možnost prosazovat svou vlastní politiku. Ke konci roku 1999 se navíc Černá Hora rozhodla monetárně oddělit od Srbska. Jako paralelní měna byla zavedena německá marka. Po jejím nahrazení eurem, se tato nová měna stala platidlem v Černé Hoře. Djukanovićova vláda se snažila vést dvojí politiku vůči Srbsku. Prvně usilovala o zlepšení vztahů se Srbskem a zamezí eskalace možného konfliktu. Za druhé se pokoušela získat co největší množství suverenity. M. Djukanović se snažil získat podporu v zahraničí, zvláště pak v sousedních zemích (Gallagher 2003: 58–59). Do pádu režimu Miloseviće se černoehorská vláda vymezovala vůči jeho nedemokratickým praktikám, ovšem po jeho prezidentské porážce a odchodu s politiky, ztratila vláda možnost vymezit se vůči Srbsku. Tím se tak snížila podpora nezávislosti, navíc Západ začal prosazovat podporu jednotného státu. Role zahraničních aktérů se posléze projevila při snaze o zachování status quo (Caspersen 2003: 111–115).

V roce 2002 došlo k uzavření Bělehradské dohody, která byla výsledkem trilaterálních jednání mezi vládami Černé Hory, Srbska a Jugoslávie s Evropskou unií (EU). Ta v tomto procesu vystupovala jako mediátor. Tato dohoda vedla k vytvoření Unie Srbska a Černé Hory. Součástí této dohody byl dodatek, že Černá Hora má právo do tří let, od přijetí dohody, vyhlásit referendum o nezávislosti (van Meurs 2003: 63–68). Příznivci a odpůrci referenda se nemohli dohodnout na jeho podmínka, a tak je stanovila EU. K získání samostatnosti tak tedy bylo zapotřebí 55 % voličů pro nezávislost. EU těmito

nestandardními pravidly bojovala za udržení jednotného státu. Kampaň týkající se nezávislosti Černé Hory proběhla zcela poklidně. Referendum samotné se konalo 21. května 2006, přičemž se 55,5 % (hlasovalo 86 % právoplatných voličů) oprávněných voličů vyslovilo pro nezávislost. Na základě výsledků tohoto referenda vyhlásila vláda Černé Hory 3. června 2006 nezávislost (Šístek 2007: 100–101). Od vzniku DPS tato strana vyhrála všechny parlamentní volby a prezidentské volby v Černé Hoře. Polarizace společnosti, dle výsledků voleb, nadále přetrvává, což se projevilo i při volbách v roce 2016, kdy skupina prosrbských nacionalistů s vazbami na Rusko, se pokusila neúspěšně o puč, jehož cílem mělo být především zamezení vstupu Černé Hory do NATO. Černohorský parlament v roce 2017 ratifikoval vstup do NATO. Černá Hora se oficiálně stala členem NATO 5. června 2017. V případě EU získala Černá Hora status kandidátského státu v roce 2010 (Šístek 2017: 484–519).

4 Procesy formování černohorské národní identity

V této kapitole budou analyzovány jednotlivé procesy při budování a formování národních identit. Konkrétně se jedná o proces sebevymezení, mýtus o společném původu, symbolickou kultivaci, teritorializaci, šíření veřejné kultury a standardizaci zákonů a zvyků. Zde bude aplikována teorie na případovou studii Černé Hory ve zkoumaném období.

4.1 Proces sebevymezení

Proces sebevymezení je nezbytný prvkem budování národní identity. Černohorské politické elity se po roce 1997 rozhodly, že jejich cílem bude osamostatnění Černé Hory. K tomu bylo nutné vytvořit takové podmínky, aby se z duální černohorsko-srbské identity staly dvě, na sobě nezávislé identity. DPS při formulaci odlišného identitárního schématu vycházela především z tuzemských zdrojů identity. Cílem bylo vytvořit podmínky pro oddělení srbských elementů černohorské identity a restrukturalizaci černohorské národní identity postavené na novém kognitivním rámci, který by obsahoval jen černohorské prvky identity (Dzankić 2014: 119–120).

Elizabeth Roberts je toho názoru, že napříč historií, byla v Černé Hoře mezi slovanskou populací pravoslavného vyznání vždy dvojitá identita černohorsko-srbská. Tyto identity se nevyklučovaly, naopak se doplňovaly. Politizace společnosti na základě otázky budoucnosti společného státu se Srbskem způsobila rozklad dvojitě černohorsko-srbské identity. Polarizace politické scény na dva nepřátelské tábory do značné míry vylučovala dvojí identitu. To mělo za následek to, že u těch, u kterých převážila černohorská identita volili pročernohorské strany a ti, kteří upřednostňovali srbskou část své identity volili prosrbské strany (Dzankić 2014: 122–125). Po roce 2000 se černohorská vláda soustavně snaží konstruovat národní identitu pomocí primordiálních a symbolických prvků. Smyslem tohoto jednání je vytvořit pocit sounáležitosti mezi Černohorci a černohorskými národními symboly. Budování černohorské identity tak mělo zásadní dopad, jelikož zavádění uvedených prvků společnost stále více rozdělvalo, a to i přes vládní rétoriku (Morrison 2009: 191–195). Rozpad dvojitě identity znamenal počátek vzájemného sebevymezení obou táborů na „nás“ a „je“. Díky tomuto procesu sebevymezení se vytvořily jasné hranice mezi srbskou a černohorskou národní identitou, které vylučovaly jejich dosavadní prolínání (Dzankić 2014: 126). Během poměrně krátké

chvíle se mezi oběma identitami vytvořily silné polarizované rozdíly v identitárním rámci (Morrison 2009: 192).

Jedním z prvků, kterým se vymezovala černohorská národní identita vůči srbské bylo kladení důrazu na občanský charakter černohorského národa, který se projevoval vstřícnou politikou vůči menšinám. Důvodem k tomuto sebedefiničnímu kroku byla snaha vymezit se vůči srbské identitě a její úzké vazbě na pravoslavné křesťanství. Takže zatímco srbská identita by se dala označit za etnickou, pročernohorské politické elity se snažili jako protiklad stavět černohorskou identitu na občanském základě (Dzankić 2014: 126).

Polarizace započatá v roce 2000 přetrvává víceméně do současnosti. Z výsledků posledních dvou sčítání lidu je patrné, že černohorská národní identita mírně posiluje, naproti tomu srbská identita oslabuje. Zatímco v roce 2003 se přihlásilo k černohorské národnosti 43,2 % obyvatel Černé Hory, kdežto při posledním sčítání lidu, uskutečněném v roce 2011, se jednalo o 45 %. Pokud jde o hodnoty srbského národa v Černé Hoře, ty v roce 2003 byly zastoupeny 32 % v populaci Černé Hory, ovšem při posledním sčítání lidu jejich početní zastoupení kleslo na 28,7 % (Závod na ustavu Crne Gore 2003; Závod na ustavu Crne Gore 2011).

4.2 Mýtus o společném původu

Dalším nezbytným atributem při vzniku a formování národů je mýtus původu. Mýtus původu černohorského národa se vztahuje k raně středověkému státnímu útvaru známého pod jménem Duklja. Toto jméno je odvozeno od antického města, jehož ruiny se nacházejí nedaleko Podgorice. První písemná zmínka o tomto středověkém státním útvaru pochází od byzantského císaře Konstantina VII. Porfyrogenita v jeho díle *De administrando imperii* (Andrijašević, Rastoder 2006: 10).

Pro dnešní černohorské nacionalisty je podstatné, že byzantský císař ve svém díle neřadí Dukljany ani k srbským, ale ani k chorvatským kmenům. Z toho někteří pročernohorští autoři vyvozují, že byzantský císař považoval Dukljany za samostatné etnikum (Šístek 2007: 12). Jak např. píše Andrijašević: „*Jelikož Konstantin Porfyrogennetos neposkytl informace o etnickém původu Dukljanů, lze přepokládat, že na ně nahlížel jako na oddělenou etnickou skupinu, obdobně jako v případě Srbů či Chorvatů. Na rozdíl od Dukljanů, Porfyrogennetos připisuje srbský původ všem dalším*

slovanským kmenům pojmenovaných podle toho, jak se na ně pohlíželo či dle jména místa, které obývali. Konstantin Porfyrogenetos možná neznal skutečný etnický původ Dukljanů, avšak zřejmě je nepovažoval za Srby či Chorvaty, jinak by je umístil do jedné z těchto dvou skupin. Bez ohledu na všechny tyto kontroverze ohledně jejich etnického původu, vzniku státu, založení dynastie a vývoji v jejich uvědomění si své politické odlišnosti v tomto historickém období, dokázali Dukljané jednoznačně odlišit sebe sama od všech jiných kmenů a etnických skupin, které je na daném území obklopovaly.“.(Andrijašević, Rastoder 2006: 10)

Nicméně podrobnější zprávy o tomto státu jsou datovány až koncem desátého století. V této době jsou zmínky o zapojení dukljanských vládců do byzantsko-bulharského konfliktu. Klíčovým zdrojem při vzniku vyprávění o Duklajnském mýtu je Kronika kněze Dukljana. Jedná se ovšem o dosti nedůvěryhodný zdroj, jelikož autor doplňuje skutečné události, domněnkami. Řada historiků pokládá tento pramen spíše za hodnotné literární dílo, než za důvěryhodný historický zdroj (Lazarević 2011: 186).

Klíčovou postavou této kroniky je vládce Jan Vladimír. Jan Vladimír byl prvním historicky doloženým vládcem středověkého Dukljanského státu. V roce 997 vedl Jan Vladimír válku s bulharským carem Samuelem, tuto válku prohrál a byl internován v Prespě. V zajetí se do něj údajně zamilovala carova dcera Kosara, která svého otce umluvila, aby Jana Vladimíra propustil a následně se za něj provdala. Jan Vladimír se znovu ujal vlády nad Dukljou, nyní ovšem jako tchánův vazal. V roce 1016 byl Jan Vladimír pozván novým bulharským carem Vladislavem do Prespy, původně se zdráhal, ale když mu car poslal jako garanci svých dobrých úmyslů dřevěný křížek, vydal se Jan Vladimír do Prespy, kde byl ovšem i přes slib svého hostitele úkladně zavražděn před kostelem. Krátce po své smrti byl Jan Vladimír svatořečen. Jeho kult se rozšířil po značné části Západního Balkánu. Za vlády dynastie Nemanjinců byly protěžovány kulty svatých Sávy a Lazara, kteří pocházeli z dynastie Nemanjinců na úkor ostatních světců, tedy i sv. Jana Vladimíra. Tímto krokem Nemanjinci hodlali posílit své mocenské postavení (Šístek 2015: 75–76).

Ostatky Jana Vladimíra jsou dnes uloženy v hlavním chrámu v Tiraně. Ovšem v oblasti Baru v jižní části Černé Hory se zachovala relikvie v podobě dřevěného křížku. Údajně se jedná o ten křížek, který Janu Vladimírovi poslal car Vladislav. Jednou do roka se koná náboženské procesí, kdy je při východu slunce vynášen na vrchol Rumije kříž

sv. Jana Vladimíra. V současnosti jsou tyto procesí organizovány SPC (Šístek 2015: 73–76).

Další postavou zmíněnou v Dukljanské kronice byl Štěpán Vojislav Vojislajević. Přestože tehdejší byzantští autoři zdůrazňovali jeho srbský původ, současná černohorská historiografie označuje dynastii Vojislavojevićů za Dukljansko-černohorskou. Dynastie Vojislavojevićů obdržela v roce 1078 od papeže královský titul. Vojislavojevićové se následně snažili prosadit katolické vyznání v okolních srbských pravoslavných zemích. Katolické vyznání Vojislavojevićů mělo dle Dragany Lazarević dva hlavní dopady na počátek formování černohorské národní identity. Prvně by to mohlo potvrdit existenci oddělené etnické dukljanské identity, nezávislé na identitě srbské. Za druhé by to legitimizovalo tvrzení, že Srbové v Černé Hoře jsou dobyvatelé, kteří se pokusili zničit černohorský národ (Lazarević 2011: 187). Ke konci 12. století je Duklja postupně ovládaná sousedním srbským knížectvím Raškou pod vládou Štěpána Nemanji, ten je dle některých autorů považován za legitimního dědice Dukljanského trůnu, naproti tomu Andrijašević označuje ovládnutí Duklji Štěpánem Nemanjou za okupaci. Po ovládnutí Duklji Nemanjinci začal být název Duklja postupně nahrazován jménem Zeta (Andrijašević, Rastoder 2006: 17).

4.3 Symbolická kultivace

4.3.1 Církevní problematika

Od konce 15. století do roku 1852 byla Černá Hora teokratickým knížectvím. Ústava černohorského knížectví z roku 1905 definovala postavení pravoslavní církve v článku 40 následovně: „*Oficiálním náboženstvím Černé Hory je pravoslavi. Černohorská církev je autokefální. Není závislá na cizích církvích, ale trvá na dogmatech Východní pravoslavné církve. V případě dalších uznávaných vír panuje svoboda vyznání.*“ (Morrison, Čagorović 2014: 154–155).

Po připojení Černé Hory k KSHS byla ČPC dekretem krále Alexandra Karađorđevića dekretem v roce 1920 zrušena. V celé Jugoslávii následně fungovala jen sjednocená Srbská pravoslavná církev (Šístek 2011: 119–120). První úvahy o obnově ČPC se objevily na konci války v roce 1945 mezi částí černohorského pravoslavného kléru a některých černohorských komunistů. Nicméně vzhledem k rozporům v komunistické straně se obnova ČPC tehdy neuskutečnila. (Perica 2002: 49). Náboženství se po konci

socialistického zřízení v Jugoslávii stalo opět důležitou součástí národní identity. Ve chvíli, kdy skončila politika dělení společnosti na třídy, vzešla potřeba společnosti po novém prvku kolektivní sebedefinice, tu objevili v navrácení se k církvím. Důležitým prvkem při rekonstrukci národní identity v Černé Hoře byla role náboženství. (Dzankić 2013: 420).

Na konci roku 1990 se novým cetinjským metropolitou stal Amfilohij Radović, představitel velkosrbského nacionalismu. Jeho nástup do funkce metropolity byl mnohými vnímán jako oživení silného postavení SPC v Černé Hoře. Ta byla za období socialistické Jugoslávie perzekvována. Původně se A. Radović ucházel o pozici nového patriarchy SPC, nicméně nezískal dostatek hlasů. (Šístek 2011: 121). Patriarchův radikální nacionalismus se naplno projevil 12. července 1991 na den svátku apoštola Petra, kdy se v minulosti pravidelně scházival v Cetinji všečernohorský sněm. Patriarcha Amfilohij se rozhodl pojmout svátek jako oslavu velkosrbského nacionalismu. Z Cetinjského kláštera byly vyvěšeny srbské vlajky, ale i nacionální symboly spojené s četnickým hnutím, což vyvolalo o obyvatel Cetinje značnou nevoli. Cetinjané navíc nebyli do kláštera ani vpuštěni. Klášter byl hlídán Srbskou dobrovolnickou gardou, což byla radikální srbská paravojenská organizace. Když se skupině Černohorců podařilo strhnout jednu ze srbských vlajek, spustili příslušníci Srbské dobrovolnické gardy palbu do davu před klášterem, několik Černohorců opětovalo palbu. Tento incident si vyžádal řadu zraněných. Přestože policie označila za původce střelby paravojenskou srbskou jednotku. V tehdejší prorežimním tisku byly z incidentu obviněni Černohorci. Tato událost výrazně narušila důvěru mnohých Černohorců v SPC (Šístek 2017: 460).

Diskuse o obnově ČPC zesílila opět v 70. letech, nicméně k její obnově nakonec nedošlo. V devadesátých letech tendence k obnově ČPC zesílily, největšími zastánci obnovy této církve byli sdruženi v LSCG. Zastánci obnovení ČPC doufali, že vznik samostatné národní církve a uctívání kultu světců spjatých s černohorskou historií bude jedním z kroků, který povede k nezávislosti Černé Hory a posílení svébytné černohorské národní identity (Morrison, Čagorović 2014: 159).

31. října 1993 byla v Cetinji na prostranství před rezidencí krále Nikoly slavnostně vyhlášena obnova samostatné ČPC. Volba metropolity navazovala na černohorskou tradici, kdy metropolité byli voleni obyvatelstvem veřejnou aklamací. Prvním metropolitou ČPC byl zvolen Antonije Abramović. SPC se vůči obnově ČPC vymezovala negativně a nadále si nárokovala monopol na výlučnou správu nad černohorským pravoslavným

obyvatelstvem. Po smrti Abramoviće byl novým vladykou zvolen Miraš Dedeić, který přijal církevní jméno Mihailo (Šístek 2017: 460). Obnova ČPC započala permanentní konflikt mezi oběma pravoslavnými církvemi v Černé Hoře. Vláda na jednu stranu usilovala o smíření obou zneprátelených církví, ve skutečnosti však vyjadřovala nepřímou podporu SPC. Po vyhlášení nezávislosti země v roce 2006 se očekávalo posilování ČPC. Vyhlášení nezávislosti státu vedlo k nejistotě uvnitř SPC, jelikož nebylo zřejmé, jaký vliv bude mít nová politická realita na Srby a SPC samotnou. Jisté obavy SPC potvrdily nároky vznesené ČPC v roce 2007 na všechny církevní majetek v Černé Hoře doposud držen SPC. Konflikt mezi SPC a ČPC pokračuje ve stejné míře doposud (Morrison, Čagorović 2014: 158–165).

4.3.2 Jazyková otázka

Jazyk sehrává důležitou úlohu v každé společnosti, neboť je součástí každodenní komunikace, a to i na nejvyšší úrovni. Hovoříme rovněž o důležitosti jazyka v rámci vzdělávacího systému, tisku apod. V případě multinárodních států v postkomunistickém prostoru bylo využíváno společného jazyka, v případě Jugoslávie se jednalo o srbochorvatštinu. Důvodem pro využívání tohoto jazyka byla snaha o vytvoření jednoty jihoslovanskými národy. Srbochorvatština byla společná Srbům, Chorvatům a Černohorcům, avšak neexistovala konkrétní černohorská varianta. Jazyk, kterým se hovořilo v Černé Hoře vycházel foneticky z chorvatské varianty jazyka, kdežto z hlediska slovní zásoby a tvarosloví se jednalo o srbskou variantu (Dzankić 2014: 133). Podle článku číslo devět článku ústavy z roku 1992 byl oficiální variantou jazyka v Černé Hoře ijekavský dialekt srbštiny. Vzhledem k právní úpravě v Černé Hoře bylo možné psát jazyk, jak v cyrilici, tak i latinkou. Obě tyto verze si byly rovné a ukazovaly zajímavou náboženskou, kulturní a politickou rozmanitost v Černé Hoře (Dzankić 2014: 367).

Podnětem ke vzniku samostatného černohorského jazyka byl rozpad Jugoslávie, vznik nových států a proklamace exkluzivních jazyků. V souvislosti s politickým odklonem černohorských politických elit od Srbska po roce 1997 se stává téma černohorského jazyka zpolitizovaným a stále naléhavějším problémem (Greenberg 2004: 89). Klíčovou osobností ve vývoji a standardizaci černohorského jazyka byl Vojislav Nikčević, který v roce 1997 založil Institut pro černohorský jazyk. V rámci procesu standardizace jazyka se řešilo zavedení tří nových znaků do černohorské abecedy. Oficiálně se k užívání černohorského jazyka mohli obyvatelé Černé Hory přihlásit

při sčítání lidu v roce 2003. (Zahova 2012: 52–53). Z výsledku sčítání vyplývá, že jako černohorštinu označilo svůj jazyk pouze 21,5 %, kdežto v případě srbštiny se jednalo o 59,7 % obyvatel (Zavod za Statistiku Crne Gore 2003). Po získání nezávislosti a přijetí nové ústavy se černohorština stala oficiálním jazykem státu. Podle článku č. 13 černohorské ústavy je možné psát černohorský jazyk cyrilicí i latinkou. Ústava přiznává i oficiální status jazykům menšin, jmenovitě se jedná o jazyk srbský, bosňácký, albánský a chorvatský (Montenegro's Constitution of 2007 2007: 9).

V roce 2008 vznikla Komise pro standardizaci černohorského jazyka, která se snaží nejen o zachování tradičních prvků černohorského jazyka, ale i o zavádění prvků nových. V roce 2009 byla černohorská abeceda rozšířena o dva nové znaky *ś* a *ž*, ty se však v každodenním používání příliš neprosadily. Černohorská slovní zásoba, vychází převážně ze srbského jazyka, ale je zde patrný i vliv chorvatského jazyka. Udržování a rozvoj černohorského jazyka a literatury mají na starost Matice černohorská, která původně vznikla v roce 1993 jako soukromá instituce a až později se stala oficiální státní organizací, a Institut černohorského jazyka a literatury, který vznikl rozhodnutím černohorské vlády v roce 2010. Nelze vyloučit, že působení těchto institucí, mělo pozitivní vliv na přijímání černohorského jazyka obyvatelstvem Černé Hory (Nakazawa 2015: 130–135). Při posledním sčítání lidu, které se uskutečnilo v roce 2011, je patrný jistý trend posilování černohorské jazyka na úkor srbského. Z dat plyne, že 36,7 % Černohorců označilo svůj mateřský jazyk jako černohorštinu a naopak 42,88 % jako srbštinu (Zavod za Statistiku Crne Gore 2011). I přes snahu vlády a pročernohorských kulturních elit je patrné, že pro nemalou část Černohorců je srbský jazyk nadále součástí jejich národní identity.

4.3.3 Státní symboly Černé Hory

Vlajka a státní znak jsou symboly nezávislosti každé země. Jsou zhmotněnými symboly státu, resp. národa. Vlajka a znak mnohdy vyjadřují určitou dějinnou symboliku. Nové státní symboly v Černé Hoře byly přijaty v roce 2004, tj. v období, kdy se černohorská společnost polarizovala v názoru na pokračování společného státu se Srbskem či vyhlášení nezávislosti. Černohorská vláda se snažila výběrem nových státních symbolů navázat na tradici černohorské státnosti před rokem 1918, a tím posílit svou rétoriku o potřebě obnovení nezávislého černohorského státu (Dzankić 2013: 423).

V černohorském znaku se nachází dvouhlavá zlatá orlice s korunou s křídly v letu, dále se zlatým žezlem v pravém pařátu a zlatým jablkem v levém. Orlice má na hrudi štít,

na němž je vyobrazen zlatý lev v pohybu s pravou tlapou zdviženou. Lev se prochází po zeleném poli a za sebou má modré pozadí. Černohorská vlajka sestává ze znaku na červeném pozadí ohraničené zlatým okrajem. (Dzankić 2014: 365). Dle průzkumu veřejného mínění z roku 2011 se 90 % Černohorců ztotožňovalo s podobou oficiální vlajky Černé Hory, naproti tomu v případě černohorských Srbů se jednalo pouze o 39 %. U určité části populace převládá názor, že současná podoba vlajky nerespektuje podoby černohorských vlajek, jelikož poslední varianta černohorské vlajky byla velmi podobná vlajce Srbského království. Vlajka byla používána příznivci samostatnosti již v kampani před referendem o nezávislosti. Černohorští Srbové žádají návrat k původní variantě vlajky (Dzankić 2014: 365).

Státní hymny vzbuzují lidech národní hrdost a pocit sounáležitosti s ostatními daného národa. Státní hymna je písní, kterou by měl znát každý člen národního společenství. Hymny mají značný mobilizační potenciál. Používají se při zvláštních státních příležitostech. Státní hymna potvrzuje suverenitu státu, vzdělává a spojuje obyvatelstvo napříč generacemi, sociálními vrstvami a náboženským vyznáním. Rovněž vede k národní solidaritě a ovlivňuje emoční chování jedinců. Neméně důležitou funkcí hymny je i potenciál při motivaci jedinců, ale i skupin při různých událostech, od sportovních akcí, politických shromáždění až ke kritickým obdobím národa (Pavković, Kelen 2016: 11–17).

Od konce druhé světové války až do roku 2004 byla hymnou Jugoslávie, resp. Unie Srbska a Černé Hory skladba Hej Slované. Černohorská vláda ve snaze o posilování černohorské národní identity a vymezení se vůči srbskému národu se rozhodla nahradit dosavadní hymnu hymnou novou, která by více reflektovala Černou Horu. Za státní hymnu byla zvolena píseň Oj svijetla majska zoro, která byla částí černohorské populace považována za hymnu neoficiální. Největší kontroverze vyvolala otázka autorství tohoto textu. Srbská opozice označila za autora nové hymny Drljeviće, který byl černohorským nacionalistou a fašistickým kolaborantem za druhé světové války. Zastánci nové hymny však oponovali, že S. Drljević pouze použil text lidové písně a není tedy autorem. Proto současná národní hymna nemůže být spojována s Drljevićem. Hlavní otázkou tedy je, nakolik současná podoba hymny vychází z Drljevićovi tvorby. Kontroverze může být jednoduše vyřešena tím, že se odstraní dvě kontroverzní části hymny jejichž autorství je některými připisované Drljevićovi. Cílem této hymny mělo být sjednocení polarizované společnosti v Černé Hoře, nicméně výsledek je spíše opačný (Pavković, Kelen 2016: 143–

154). Podle průzkumu veřejného mínění z roku 2011 pouhých 41 % Srbů souhlasilo s novou hymnou, oproti 89 % Černohorců (Dzankić 2014: 365).

4.3.4 Reinterpretace historie

Historie bývá často interpretována a reinterpetována na základě mocenských potřeb politických elit. V průběhu procesu rekonstrukce černohorské národní identity probíhala soutěž o správný výklad černohorských dějin. Prosrbská a pročernohorská historiografie měly mnohdy velice odlišný názor na jednotlivé historické události či osobnosti (Dzankić 2014: 122). Prosrbská autoři jsou dále přesvědčeni, že Černohorci jsou součástí srbského národa. Tuto tezi tito autoři staví na společném jazyku, náboženství a historickém povědomí. Mezi tyto autory patří například Petar Vlahović či Nikola Vukčević. Druhý koncept výkladu černohorských dějin zastává názor, že Černohorci jsou samostatný národ ve všech aspektech odlišný od národa srbského. Do tohoto názorového proudu můžeme zařadit například Živka Andrijaševićé či Šerba Rastodera (Zahova 2012: 45).

V roce 1998 se vláda DPS rozhodla vyměnit stávající učebnice dějepisu. Tato výměna byla realizována až v roce 2002. Hlavním argumentem pro tento krok byla údajně nadměrná ideologická zatíženost stávajících učebnic a špatné grafické zpracování či dominance tématu antifašistického boje za druhé světové války (Dzankić 2014: 122). Obsah a interpretace některých historických událostí v nových učebnicích vyvolala naopak nevoli u řady opozičních politiků a církevních představitelů SPC. Reinterpretace černohorské historie byla jedním ze základních úkolů politického programu DPS k dosažení cílů vyhlášení nezávislého státu a vytvoření svébytného černohorského národa (Zahova 2012: 48).

Za jednu z nepřínosnějších a nejobsáhlejších prací zabývající se historií Černé Hory novým pročernohorským úhlem pohledu je bezpochyby kniha *Istorija Crne Gore: od najstarijih vremena do 2003* od Andrijaševićé a Rastodera, která vyšla i v anglickém překladu pod názvem: *The History of Montenegro, from Ancient Times to 2003*. (Andrijašević, Rastoder 2003). Jako hlavní reinterpetované události v této knize lze označit Andrijaševićův názor, že počátky černohorské státnosti sahají do období středověkého dukljanského státu. Druhým výrazným bodem je jeho názor na etnický původ Černohorců. Nejspíše ve snaze o exkluzivitu černohorského etnického původu, označuje Andrijašević Černohorce nikoliv jen za potomky Slovanů, ale zároveň i ilyrských kmenů. Třetím bodem jeho zájmu je obhajoba autokefalie ČPC a její nezávislé postavení

napříč historií. Čtvrtým bodem je rozhodnutí Podgorické skupštiny o připojení Černé Hory k Srbsku. Autor vnímá toto rozhodnutí za nelegitimní a připojení Černé Hory k KSHS vedlo dle autora k pozastavení obrodného procesu černohorského národa (Zahova 2012: 48–50).

Nejradikálněji jde v reinterpretaci černohorských dějin Radoslav Rotković, který ve snaze o dokázání odlišného etnického původu Černohorců a Srbů zastává tezi, že Černohorci jsou původem západoslovanský kmen z oblasti severního Polabí (Zahova 2012: 51). Radovan Popovic, spoluautor nových učebnic poukazoval zase na fakt, že například historie středověké Zety byl označován jako první srbský stát”, ovšem v novodobé černohorské historiografii byla Zeta označována za stát černohorský, nikoli srbský (Dzankić 2014: 122)

Reinterpretace černohorské národní identity od konce 80. let do současnosti nese prvky etnosymbolistického přístupu, kdy je kladen důraz na etnický původ Černohorců, historickou kontinuitu se středověkými státními útvary, jazyk či církev.

4.4 Proces teritorializace

Proces teritorializace má zásadní úlohu při vzniku a formování národů. Černohorský případ je specifický tím, že etnokrajinu Černé Hory bychom mohli rozčlenit na území, která tvořila jádro černohorského státu a pak oblasti, které k Černé Hoře byly připojeny na úkor Osmanské říše. Čím déle dané území bylo součástí černohorské etnokrajiny, tím větší citovou vazbu si obyvatelstvo vytvořilo k černohorské identitě a černohorskému státu. Jak je patrné z přílohy č. 1, a z výsledků posledního sčítání lidu v roce 2011, největší zastoupení má černohorská národnost v oblasti Staré Černé Hory, tj. především Cetinje a okolí. Etnokrajina spojená s černohorskou státotvornou ideou se zde formovala již od počátku 16. století. Na tomto území svedli Černohorci mnoho bitev s Osmanskou říší. Především neustálé války na území Černé Hory či v její blízkosti poskytly materiál k výraznému formování černohorské etnokrajiny a posilování vazeb Černohorců ke své zemi (Vojtěchovský 201: 141–142).

Naproti tomu, jak je z mapy patrné. Nejslabší zastoupení černohorské národnosti je v oblasti Sandžaku a přímořské Boce Kotorské. Oblast Sandžaku byla připojena k Černé Hoře teprve po první Balkánské válce v roce 1912. O dva roky později začíná první světová válka a na jejím konci je Černá Hora připojena k Srbsku. Během tak krátkého

časového úseku nebylo možné, aby si místní obyvatelstvo vytvořilo hlubší citové vazby k černohorskému státu. Takže v této oblasti absentuje hlubší historická paměť spojená s černohorským státem. Zjednodušeně lze tedy říci, že oblasti dnešní Černé Hory, které byly připojeny k nezávislému černohorskému státu se vyznačují mnohem menším zastoupením černohorské národnosti než oblasti, které byly součástí Černé Hory delší dobu (Vojtěchovský 201: 141–142).

Typickým jevem v Černé Hoře po vyhlášení nezávislosti je budování památníků, soch, či přejmenovávání ulic, které pocházejí z doby trvání historického černohorského státu.

Dalším počinem oslavující přínos krále Nikoly pro černohorskou státnost bylo vybudování jeho jezdecké sochy v Podgorici. Symbolické bylo místo, kde byl jeho památník umístěn. Ten byl totiž postaven na místě, kde dříve stávala budova, kde v roce 1918 zasedala o odhlasovala sjednocení Černé Hory se Srbskem Podgorická skupština (Morrison 2009: 194).

Na počátku 21. století došlo v Podgorici k přejmenování ulice Petara Matovice (partyzánský hrdina) na ulici Krále Nikoly. Dalším počinem oslavující přínos krále Nikoly pro černohorskou státnost bylo vybudování jeho jezdecké sochy v Podgorici. Symbolické bylo místo, kde byl jeho památník umístěn.

Dále byla přejmenována ulice Nemanjinců na ulici sv. Petra z Cetinje. Tato událost vyvolala mnohem větší vlnu nevole mezi prosrbsky smýšlejícím obyvatelstvem. Dynastie Nemanjiců vládla území dnešní Černé Hory ve 12.–14. století, kdy byla Duklja (Zeta) součástí jejich říše. Název ulice tak odkazoval k období, kdy území dnešní Černé Hory a Srbska tvořilo jeden celek. Naproti tomu sv. Petr neboli Petr II. Petrovic Njegoš, který byl významným panovníkem Černé Hory na přelomu 18. a 19. století a zasadil se výrazně o modernizaci černohorského knížectví. Toto přejmenování symbolizovalo přivlastnění Podgorického prostoru k účelům budování černohorského státu a národa (Dzankić 2014: 132).

4.5 Šíření veřejné kultury

Vzhledem ke skutečnosti, že Černohorci bývají často přiřazováni k srbskému národu, mají relativně odlišnou historickou a kulturní zkušenost. Černohorci jsou etnickou skupinou, která sdílí společnou identitu, jež je vymezena specifickými rysy a symboly. Černohorci

sdílejí kolektivní paměť a tradice přežívající několik staletí. Právě jejich kolektivní identita a historická zkušenost z nich činí svébytný černohorský národ se svou vlastní kulturou. Třebaže sdílejí spolu se Srby slovanský původ, jazyk a náboženství, jejich historická zkušenost v boji proti cizí nadvládě se promítla do jejich kulturní identity (Cross, Komnenich 2006: 3)

Černohorská kultura je spjata s černohorskou identitou. Ta byla postavena na vychvalování cností, konkrétně se jedná o statečnost, čestnost, agresivitu, osobní a kmenovou politickou autonomii. Tyto kladně přijímané hodnoty pak ovlivňují pohlížení Černohorců na sebe sama. Považují se kupříkladu za statečnější a hrdinštější nežli Srbové. Klíčovým nositelem černohorské kultury byly tradice ústního předávání a výpravná témata písní předávaných tzv. *guslary*.³ Hrdinnost černohorského národa byla ústředním bodem básně *Horský věnec* od vladky Njegoše (Cross, Komnenich 2006: 11–12).

Do současné černohorské literatury se v současnosti promítá historická zkušenost Černohorců. Témata války a násilí se promítají i do filmové tvorby. Ta se po rozpadu Jugoslávie musela vypořádat s nedostatkem financí, což vedlo k zániku vlastní filmové produkce v 90. letech. Kritickou situaci v kulturním prostředí reflektovala i skutečnost, že v Černé Hoře nefungovalo v daných letech ani jedno kino. Teprve začátkem 21. století se začíná černohorská kinematografie vzkvétat. Obdobně tomu bylo i u divadelní scény. V případě klasické hudby se důležitým hudebním tělesem stal Černohorský symfonický orchestr, který byl založen až v roce 2007. Své místo v černohorské tvorbě mají i tzv. *guslaři*, ty však mladá generace považuje za reprezentanty krvavého nacionalismu. Nejrozšířenějším hudebním žánrem je však v dnešní Černé Hoře popová hudba z okolních slovanských zemí, Itálie, Velké Británie a USA (Šístek 2017: 510–513).

4.6 Standardizované právní systémy a zvyky

Dalším nutným procesem k úspěšnému formování každého národního společenství je proces *Standardizace práva a zvyků*. Klíčovým právním dokumentem každého státu je ústava. Až do roku 1992 platila v Černé Hoře ústava z roku 1974, jejímž hlavním rysem byla decentralizace moci jugoslávského státu na jednotlivé svazové republiky a autonomní oblasti. Takto novelizovaná ústava významně přispěla k procesu tvorby politických a kulturních institucí v Černé Hoře, což se projevilo mimo jiné i na posílení prvků černohorské národní exkluzivity. Vedlejším důsledkem této ústavy byla byrokratizace

---

³ Jedná se o tradiční označení zpěváka výpravných písní, hrajícího na nástroj zvaný *gusla* (Britannica 2017).

státního a stranického aparátu, která posilovala proces sebeidentifikace s černohorským státem (Morrison 2009: 73). V dubnu 1992, v důsledku rozpadu státu, vznikla Federativní republika Jugoslávie sestávající jen ze Srbska a Černé Hory. Nově přijatá ústava byla sepsána v poměrně krátkém čase a byla výsledkem společných jednání srbských a černohorských politických elit. O vzniku nového státu, resp. o přijetí nové ústavy nebyla informována veřejnost, ani politická opozice v obou republikách. Klíčovou roli v ústavě měla Miloševićova Socialistická strana Srbska (Morrison 2009: 103).

V důsledku vyhlášení nezávislosti v roce 2006, byla o rok později přijata nová ústava. Tato ústava definuje Černou Horu následovně: „*Černá Hora je nezávislý a suverénní stát s republikánskou formou vlády. Černá Hora je občanský, demokratický, ekologický, sociálně spravedlivý stát, založený na vládě práva.*“ (Montenegro's Constitution of 2007: 7) Oproti předchozím dvěma ústavám nebyla Černá Hora označena za národní stát Černohorců. Nová ústava zdůrazňuje občanský charakter státu a rovnoprávnost všech jeho občanů bez rozdílu národnosti (Šístek 2017: 490). Přesto srbská menšina v zemi vnímá tuto černohorskou ústavu jako diskriminační a považuje ji za zvýhodňující černohorský národ. Srbské politické strany v Černé Hoře žádají spravedlivé proporční zastoupení ve veřejné správě, a to v souladu s jejich početním zastoupením v Černé Hoře (Morrison 2009: 223). Politika vůči národnostním menšinám byla po vyhlášení charakteristická tím, že některým menšinám věnuje větší pozornost než jiným. Příkladem může být albánská menšina, která byla zvýhodněna ve volebním systému. V důsledku doporučení ze strany Benátské komise přijala vláda v roce 2011 změnu zákona o menšinách. O tři roky později došlo k další úpravě legislativního rámce týkajícího se menšin. Jako příklad lze uvést benevolentnější pravidla při využívání symbolů národnostních menšin (Šístek 2017: 505–506).

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo analyzovat formování černohorské národní identity v letech 1988–2017. K dosažení tohoto cíle byla aplikována teorie etnosymbolismu A. D. Smithe, která klade důraz při vzniku a formování národů na roli národních mýtů a symbolů. V první kapitole byl představen teoretický koncept etnosymbolismu. Nejdříve byla analyzována etnická společenství, jejichž existence je nezbytná pro vznik národa. V další podkapitole byly popsány jednotlivé procesy, vedoucí k formování národů. Tato část byla následována podkapitolou věnující se roli mýtů při procesu formování etnického společenství. Předposlední podkapitola se věnovala roli nacionalismu při formování národů, kdežto podkapitola poslední reflektovala kritiku konceptu etnosymbolismu ze strany jiných autorů. V případě kapitoly jsem se zabýval historickým kontextem formování černohorské národní identity, jehož analýza je při aplikaci teorie etnosymbolismu, důležitou z toho důvodu, že tato teorie klade velký důraz na historickou paměť a historické mýty a symboly. V třetí kapitole byl sledován politický vývoj v letech 1988–2017. Zde byly sledovány politické cíle vládnoucích elit. V kapitole čtvrté, zabývající se jednotlivými procesy formování černohorské národní identity byly analyzovány jednotlivé procesy vedoucí k rekonstrukci černohorské národní identity.

K dosažení vytyčeného cíle byla stanovena následující hypotéza: *„Čím déle je v dané společnosti přítomná historická paměť, symboly a národní mýty, tím více je toto národní společenství spjato s danou národní identitou.*„ Černohorská identita byla formována v průběhu staletí v rámci tradice černohorské státnosti. Na rozdíl od mnoha jiných oblastí Balkánu si uchovala během osmanské nadvlády určitý stupeň autonomie, hraničící se de facto s nezávislostí. Tyto vzpomínky a symboly se promítly i do základů černohorské národní identity. Během psaní této bakalářské diplomové práce bylo zjištěno, že čím déle bylo určité území součástí černohorského státu, tím silnější identitární vazba se k této vytvořila, a toto přetrvává dodnes. Vzhledem k dlouhodobé státně-politické tradici měli Černohorci ve 21. století při rekonstrukci své národní identity dostatečně inspirující symboly a mýty z minulosti, díky nimž mohli stavět svou obnovenou identitu na relativně pevných základech. Černohorská identita byla specifická tím, že měla duální charakter, kdy se etnicky Černohorci, po většinu historie, identifikovali jako Srbové, ale státně-politicky jako Černohorci. Vývojem započatým v meziválečném období můžeme hledat počátky, myšlenky na exkluzivitu černohorské národní identity. V námi sledovaném období došlo historicky k nejvýraznějšímu posunu v chápání duální černohorsko-srbské

identity, kdy v souvislosti s procesem přibližování se nezávislosti Černé Hory se společnost politizovala, a to na dva tábory, tedy na prosrbský a pročernohorský, což mělo za následek zánik duálního chápání této identity. Politické elity se ve snaze posílit šance na získání a udržení nezávislosti rozhodly exkluzivní černohorskou národní identitu prosazovat na úkor srbsství. Hypotézu lze tedy považovat potvrzenou.

K verifikaci této hypotézy byly stanoveny tyto dvě výzkumné otázky: „*Naplnuje černohorský národ všechny definiční znaky národa tak, jak je definoval Anthony D. Smith v teorii etnosymbolismu?*“ Ano, černohorský národ po institucionalizaci části národních atributů ve 21. století splňuje všechny definiční znaky národa dle kritérií etnosymbolismu A. D. Smithe. I když je nutno říci, že některé prvky černohorské národní identity jsou nadále úzce spjaty se srbskou národní identitou. Patrné to je především v otázce jazyka a postavení dvou konkurenčních pravoslavných církví, ČPC a SPC. Druhá otázka byla následující: „*Jakými prostředky politické elity usilují o posilování černohorské národní identity?*“ Černohorská vláda zvolila strategii odstranění všech srbských prvků, které byly součástí černohorské národní identity. V případě, že některé identitární prvky národa chyběly, vláda usilovala o jejich nové vytvoření.

Tato práce jistě nabízí dobrý podklad pro další akademické badání v oblasti rekonstrukce černohorské národní identity. Například ji lze využít při zkoumání vlivu europeizace na formování černohorské národní identity. Pokud jde o literaturu, ta z většiny vycházela z anglicko-jazyčných zdrojů. Mezi nejvýznamnější autory můžeme zařadit J. Dzankić či Ž. Andreješeviče nebo Š. Rastodera, kteří se významnou měrou podílí na reinterpretaci černohorské národní historie. Z českých autorů lze zmínit F. Šístka, který se ve svém výzkumu zaměřuje na období vývoje 20. století a církevní konflikt v Černé Hoře.

LITERATURA

- ANDRIJAŠEVIĆ, Živko M., Šerbo RASTODER. 2006. *The History of Montenegro, from Ancient Times to 2003*. Podgorica Diaspora Centre.
- BIEBER, Florian. 2003. „Montenegrin politics since the disintegration of Yugoslavia.“ Pp. 11–42 in Florian Bieber (ed.). *Montenegro in Transition: Problems of Identity and Statehood*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.
- BREUILLY, John. 2005. „Dating the nation: how old is an old nation?“, Pp. 15–39, in Atsuko Ichijo, Gordana Uzelac (eds). 2005. *When is the Nation? Towards an understanding of theories of nationalism*. Routledge: Oxon.
- BRITANNICA. 2017. *Britannica*. Dostupné z: <<https://britannica.com>> (14. 12. 2017)
- CASPERSEN, Nina. 2003. „Elite Interests and the Serbian-Montenegrin Conflict.“ *Southern European Politics* 4 (2–3): 104–121. Dostupné z: <<https://academia.edu>> (14. 12. 2017)
- MONTENEGRO'S CONSTITUTION OF 2007. 2007. „Montenegro's Constitution of 2007“ *Constitute Project*, 2007 (online; Pdf). Dostupné z: <<https://constituteproject.org>> (14. 12. 2017)
- CROSS, Sharyl, Pauline KOMNENICH. 2006. „Ethnonational identity, security and the implosion of Yugoslavia: the case of Montenegro and the relationship with Serbia.“ *Nationalities Papers* 33 (1): 1–27. Dostupné z: <<http://dx.doi.org>> (14. 12. 2017)
- DZANKIĆ, Jelena. 2013. „Cutting the mists of the Black Mountain: Cleavages in Montenegro's divide over statehood and identity.“ *Nationalities Papers* 41 (3): 412–430. Dostupné z: <<https://dx.doi.org>> (14. 12. 2017)
- DZANKIĆ, Jelena. 2014a. „Reconstructing the Meaning of Being “Montenegrin.“ *Slavic Review* 73 (2): 347–371. Dostupné z: <<https://jstor.org>> (14. 12. 2017)
- DZANKIĆ, Jelena. 2014b. „When Two Hands Rock the Cradle: Symbolic Dimensions of the Divide Over Statehood and Identity in Montenegro.“ Pp. 115–138 in Pal Kosto (ed.). *Strategies of Symbolic Nation-Building in South Eastern Europe*. Graz: University of Graz.

- GALLEGHER, Tom. 2003. „Identity in Flux, Destination Uncertain: Montenegro During and after the Yugoslav Wars.“ *International Journal of Politics, Culture and Society* 17 (1): 53–71. Dostupné z: <<https://jstor.org>> (14. 12. 2017)
- GREENBERG, Robert. 2004. *Language and Identity in the Balkans*. Oxford: Oxford University Press
- GUIBERNAU, Montserrat. 2004. „Anthony D. Smith on nations and national identity: a critical assessment.“ *Nation and Nationalism* 10 (1): 125–141. Dostupné z: <https://www.researchgate.net/profile/Montserrat_Guibernau/publication/249394848_Anthony_D._Smith_on_nations_and_national_identity_a_critical_assessment/links/556dd56808aec2268308bc3e.pdf>, (14. 12. 2017)
- HUSZKA, Beáta. 2014. *Secessionist Movements and Ethnic Conflict*. London: Routledge.
- KUBIŠOVÁ, Zuzana. 2013. „Národní identita: trvání a změna.“ Pp. 145–205 in Jiří Šubr (ed.). *Soudobá sociologie V (Teorie sociální změny)*. Praha: Karlova Univerzita.
- KUMAR, K. 2006. „Nationalism and the Historians.“ Pp. 7–20 in G. Delanty and K. Kumar (eds), *The Sage Handbook of Nations and Nationalism*, London: Sage.
- LAZAREVIĆ, Dragana. 2011. „Inventing Balkan Identities: Finding the Founding Fathers and Myths of Origin – The Montenegrin Case.“ *Serbian Studies* 25 (2): 171–198. Dostupné z: <<https://muse.jhu.edu>> (14. 12. 2017)
- MORRISON, Kenneth. 2009. *Montenegro: a modern history*. London: IB Tauris.
- MORRISON, Kenneth, Nebojša ČAGORVIĆ. 2014. „The Political Dynamics in Intra-Orthodox Conflict in Montenegro.“ Pp. 151–170 in Gorana Ognjenović, Jasna Jozelić (eds.). *Politicization of Religion, the Power of State, Nation, and Faith*. New York: Palgrave Macmillan.
- NAKAZAWA, Takuya. 2015. „The Making of Montenegrin Language.“ *Sudosteuropäische Hefte* 1: 127–141. Dostupné z: <<https://ceeol.com>> (14. 12. 2017)
- ÖZKIRIMLI, Umut. 2010. *Theories of Nationalism. A Critical Introduction*. Hampshire: Palgrave Macmillan.

- KELEN, Christopher, Aleksandar PAVKOVIĆ. 2016. *Anthems and the making of nation-states: Identity and Nationalism in the Balkans*. London: I.B. Tauris
- PERICA, Vjekoslav. 2002. *Balkan Idols*. Oxford: University Press.
- RAKIĆ, Vojin. 1998. „Theories of nation formation and case selection: The meaning of an alternative model.“ *Nationalities Papers* 26 (4): 519–613. Dostupné z: <<https://dx.doi.org/>> (14. 12. 2017)
- RASTODER, Šerbo. 2003. „A short review of the history of Montenegro.“ Pp. 107–138 in Florian Bieber (ed.). *Montenegro in Transition: Problems of Identity and Statehood*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.
- ROBERTS, Elizabeth. 2007. *Realm of the Black Mountain: a history of Montenegro*. Ithaca: Cornell University Press;
- SMITH, D. Anthony. 1991. *National Identity*. New York: Penquin Books
- SMITH, D. Antony. 1998. *Nationalism and modernism*. London: Routledge
- SMITH, D. Anthony. 2002. „When is a Nation. *Geopolitics* 7 (2): 5–32. Dostupné z: <<https://dx.doi.org/>> (14. 12. 2017)
- SMITH, D. Anthony. 2005. „When is the Nation?.“ Pp. 94–112 in Atsuko Ichijo, Gordana Uzelac (eds.). *Towards an Understanding Theories of Nationalism*. New York: Routledge.
- SMITH, D. Anthony. 2008. *The Cultural Foundations of Nations: Hierarchy, Covenant, and Republic*. Oxford: Blackwell Publishing.
- SMITH, D. Anthony. 2009. *Ethno-symbolism and Nationalism: Cultural Approach*. London: Routledge.
- ŠÍSTEK, František. 2007. *Černá Hora*. Praha: Libri
- ŠÍSTEK, František. 2011. „Njegošova hrobka na Lovčenu: proměny a reinterpretace místa paměti v kontextu sukcesivních politických, ideologických a nacionalistických projektů.“ Pp. 392–422 in Milan Hlavačka (ed.). *Paměť míst, událostí a osobností: historie jako identita a manipulace*. Praha: Historický ústav.
- ŠÍSTEK, František. 2014. „Regimes of Historicity, Identity, and Temporality in Montenegro 1905–45.“ Pp. 82–100 in Diana Mishkova, Balázs Trencsényi (eds.). *Regimes*

of Historicity in Southeastern and Northern Europe, 1890–1945. London: Palgrave Macmillan.

ŠÍSTEK, František. 2015. „Komu patří Rumija? Spor o místo paměti a transformace náboženské tradice v Černé Hoře.“ Pp. 73–112 in Dana Bittnerová, Mirjam Moravcová (eds.). *Etnické komunity: Balkánské cesty díl I.* Praha: Univerzita Karlova.

ŠÍSTEK, František. 2017. *Dějiny Černé Hory*. Praha: NLN

TROCH, Pieter. 2008. „The Divergence of Elite National Thought in Montenegro during the Interwar Period. *Tokovi Istorije* 1–2: 21–37. Dostupné z: <<https://academia.edu>> (14. 12. 2017)

TROCH, Pieter. 2014. „From And to “Either/or“: Nationhood in Montenegro during the Yugoslav Twentieth Century. *East European Politics and Societies and Cultures* 28 (2): 25–48. Dostupné z: <<https://sagepub.com>> (14. 12. 2017)

VAN DUIN, Pieter, Zuzana POLÁČKOVÁ. 2013. „Montenegro Old and New: History, Politics, Culture, and the People.“ *Studia Politica Slovaca* 1: 60–82. Dostupné z: <<http://ceeol.com>> (14. 12. 2017)

VAN MEURS, Wim. 2003. „The Belgrade Agreement: Robust mediation between Serbia and Montenegro.“ Pp. 63–82 in Florian Bieber (ed.). *Montenegro in Transition: Problems of Identity and Statehood*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.

VLAHOVIĆ, Petar. 1995. „The Serbian Origins of Montenegro.“ Pp. 157–168 in Dušanka Hadji-Jovanović (ed.). *The Serbian Question in the Balkans*. Belgrade.

VOJTĚCHOVSKÝ, Ondřej. 2016. „Černá Hora.“ Pp. 136–230 in Jan Pelikán, Tomáš Chrobák (eds.). *Státy západního Balkánu v uplynulém čtvrtstoletí a perspektivy jejich vývoje*. Praha: Univerzita Karlova.

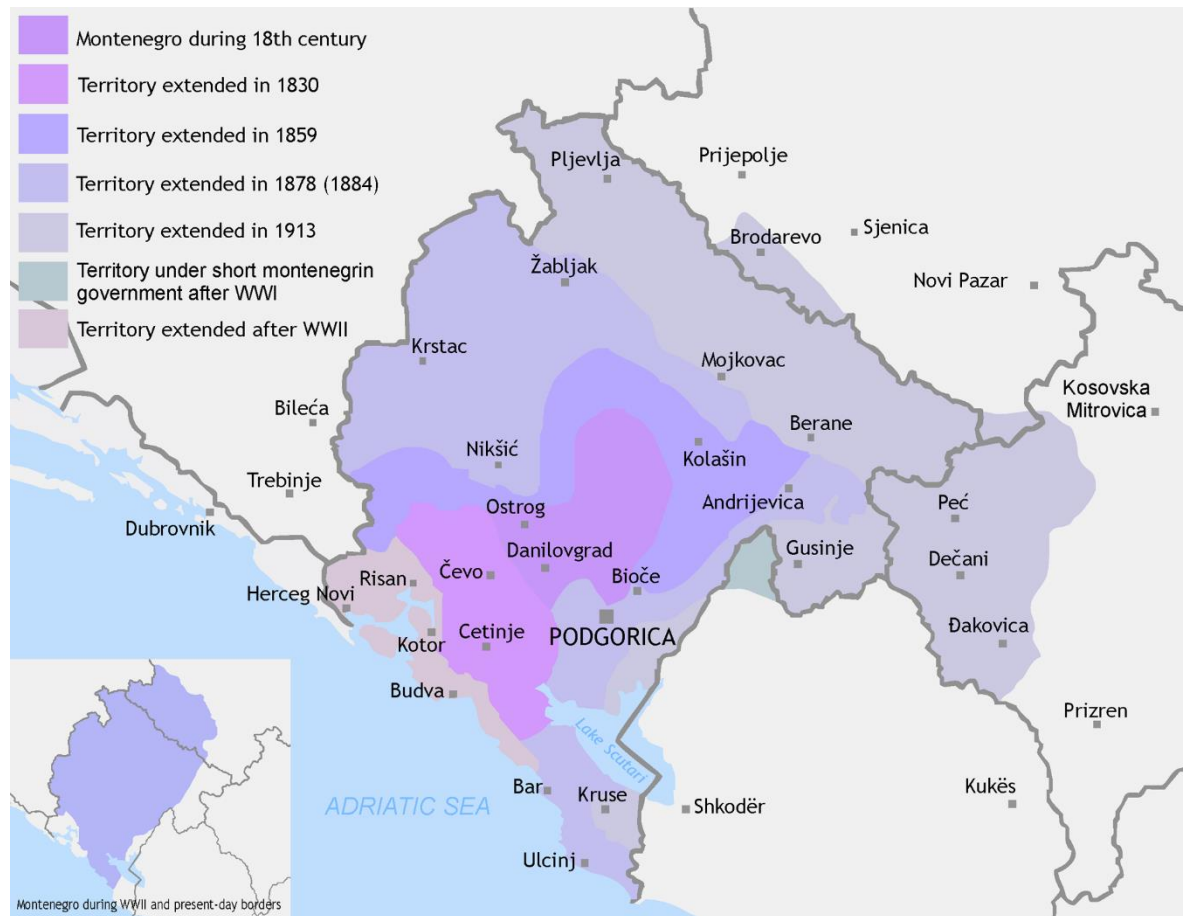
ZAHOVA, Sofiya. 2012. „Rewriting the Past in the Present: Politics of Identity in the Montenegrin Historiography.“ *Adam Akademi* 1: 43–60. Dostupné z: <<https://academia.edu>> (14. 12. 2017)

ZAVOD ZA STATISTIKU CRNE GORE. 2003. *Zavod za statistiku Crne Gore, 2003* (online). Dostupné z: <<https://www.monstat.org>> (14. 12. 2017)

ZAVOD ZA STATISTIKU CRNE GORE. 2011. *Zavod za statistiku Crne Gore*, 2011
(online). Dostupné z: <<https://www.monstat.org>> (14. 12. 2017)

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Mapa územní expanze Černé Hory

ABSTRAKT/ABSTRACT

Aplikace teorie etnosymbolismu Anthony D. Smithe na případovou studii formování černohorské národní identity v období let 1988–2017

Tématem této diplomové práce je analýza formování černohorské národní identity v letech 1988–2017 za pomoci aplikace teorie etnosymbolismu Anthony D. Smithe. První část práce se věnuje teorii etnosymbolismu, která klade důraz na symboly a mýty při utváření a formování národů. V další části bude nastíněn historický kontext formování černohorské národní identity. Poté bude nastíněn vývoj politický ve sledovaném období. Závěrem bude aplikován proces formování národních identit na případ černohorské národní identity.

Klíčová slova: černohorská identita, teorie etnosymbolismu, 1988–2017, nacionalismus v Černé Hoře, koncept Anthonyho D. Smithe

The application of theory ethno-symbolism Anthony D. Smith on the case study of forming Montenegrin national identity from 1988 to 2017

The topic of this diploma thesis is the analysis of forming Montenegrin national identity from 1988 to 2017 by the application of Theory of Ethnosymbolism Anthony D. Smith. The first part of the thesis deals with Theory of Ethnosymbolism, which focus on the symbols and myths in the process of making and forming of nations. Thereafter the diploma thesis will offer the political development in that years. Finally, the process of forming national identities will be applicated on the case study of Montenegro.

Keys Words: Montenegrin identity, Theory of Ethnosymbolism, 1988–2017, nationalism in Montenegro, the Anthony D. Smith concept